

Türk Ulusal Kimliği ve Cumhuriyet Dönemindeki Milli Kimlik İnşası

Turkish National Identity and the Construction of National Identity During the Republic Era

Ayhan Nuri YILMAZ*
Dilek Birgül ZEREN**

* Doç. Dr., Samsun Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bölümü Canik Kampüsü

Orcid Id: 0000-0002-5849-8572

** Samsun Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bölümü Canik Kampüsü

Orcid Id: 0000-0002-0597-6884

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:
Ayhan Nuri Yılmaz, Samsun Üniversitesi, Samsun-Türkiye

E-posta / E-mail:

ayhan.toronto@gmail.com
dbzeren1992@gmail.com

Geliş Tarihi / Recived Date:
30 Temmuz 2024

Kabul Tarihi / Accepted Date:
7 Mart 2025

Araştırma Makalesi / Research Article

Atf / Citation:

Ayhan Nuri Yılmaz, Dilek Birgül Zeren, "Türk Ulusal Kimliği ve Cumhuriyet Dönemindeki Milli Kimlik İnşası", *Türk Dünyası Araştırmaları* 137, Sayı 272, (2025): 227-262.

doi: 10.55773/tda.1524800

Bu makale Creative Commons BY-NC-SA 2.0 tarafından lisanslanmıştır. / This article is licensed under a Creative Commons BY-NC-SA 2.0.

Öz

Kendini tanımlama ve ifade etme şekli olarak kimlik kavramı yüzyıllardan beri gelen insanların yaşamında geçmişten günümüze yer edinen bir arayış ve cevaplanması gereken bir soru olmuştur. İnsanoğlu var olduğundan beridir nereden geldiğini ve mazisinin dayanağını merak etmiş ve bu soruya yanıt aramıştır. Bu süreç ve hislerden dolayı olsa gerek kendini bir yere ait hissetme ihtiyacı geliştirmiştir. Bu makalede; Türk kimliği ve ulus kavramlarının kökenine inilip oluşum süreci incelenmiş, Türkçülük kavramının hangi koşullarda ve neden oraya çıktığına bakılmış olup Cumhuriyet Dönemi ilk yıllarının kimlik inşası süreci ele alınmıştır. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına kadar olan zaman diliminde sosyal ve daha sonra siyasi hayatın merkezinde olan milliyetçilik kavramının Cumhuriyet Dönemi ulus kimliğinin oluşum süreçlerine yansımaları araştırılmıştır.

Giriş kısmında kimlik, ulus, Türkçülük kavramları ve ilk Cumhuriyet Dönemi kimlik inşası süreçlerine kısa bir açıklama getirilmiştir. İlk bölümde Türkçülük kavramının kökenine inilip, hangi şartlar altında oluşturulduğu ve böylesi bir kavrama neden gerek duyulduğuna açıklık getirilmiş olup ikinci bölümde yıkılan Osmanlı Devleti sonrası yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde Türk milliyetçiliği kavramı üzerinde durulup bu kavram çerçevesinde yeni kimlik anlayışı değerlendirilmiştir. Sonuç kısmında bu çalışma Türk ulusal kimliğinin oluşum süreci hakkında bilgi vererek ilk Cumhuriyet Dönemi'ndeki inşasını, ideolojik temellerini, eğitim politikalarını ve toplumsal dönüşümle ilişkisini anlamayı amaçlamayarak Türk milli kimliğinin devamının sağlanması hususunda dikkat edilmesi gereken noktalar ve çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Milli Kimlik, Ulus Kavramı, Milliyetçilik, Türkçülük, Türk Milliyetçiliği.

Abstract

The concept of identity, as a way of defining and expressing oneself, has been an enduring quest and an unanswer-

red question throughout the centuries in human life. Since the existence of humankind, individuals have wondered about their origins and sought answers to the foundation of their past. Perhaps due to these processes and sentiments, there has emerged a need to feel a sense of belonging. This article explores the origins and formation processes of Turkish identity and the concept of nation, focusing on the emergence of Turkism and the identity construction in the early years of the Republic of Turkey. It investigates the reflections of nationalism, which was central in both social and later political life, from the Ottoman Empire to the establishment of the Republic, on the formation processes of the Republican era national identity. The introduction provides a brief explanation of the concepts of identity, nation, and Turkism, as well as the processes of identity construction in the early Republican period. The first section delves into the origins of Turkism, elucidating the conditions under which it emerged and the necessity for its formation. The second section examines Turkish nationalism in the newly established Republic of Turkey following the collapse of the Ottoman Empire, evaluating the new understanding of identity within this framework. In the conclusion, the study aims to provide insights into the formation of Turkish national identity during the early Republic period, elucidating its ideological foundations, educational policies, and their relation to societal transformation. It also offers points of consideration and solution proposals for ensuring the continuity of Turkish national identity.

Keywords: National Identity, Nation Concept, Nationalism, Turkism, Turkish Nationalism.

Giriş

Türk milli kimliğinin inşa süreci oldukça uzun bir dönemi kapsamaktadır. Sanayi Devrimi, Rönesans, Reform ve Fransız Devrimi gibi olayların tüm dünya üzerindeki etkileri sonucunda modernitenin etki alanı genişlemiş ve geleneksel kimlik anlayışı terkedilerek milli kimlik arayışı başlamıştır. Milli kimliğin inşası bağlamında 1789 Fransız Devrimi ile yayılan millet ve milliyetçilik akımı ile bünyesinde birçok etnik grubu barındıran büyük imparatorluklar sarsılmış ve etnik bazlı milli kimlik arayışı bu tür imparatorlukların sonunun gelmesine yol açmıştır.

19. yüzyılın tamamı ve I. Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede Orta ve Doğu Avrupa bu tür bir milliyetçilik akımına kapılmış ve bu akımlar Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki Balkan topraklarına da yayılmış ya da yayılması teşvik edilerek imparatorluğun asırlardır sürmekte olan bütünlüğünü tehdit eder hale getirilmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti'nde var olan çoğulculuk ve bir arada yaşama kültürünü de yok etmiştir. Özellikle siyasi bir strateji olarak Rusların Balkanlar üzerinde uyguladığı Panславизм politikasını buradaki etnik grupları Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtmak için kullanmış ve sonunda da buradaki etnisiteler Osmanlı Devleti'nden ayrılıp kendi ulus devletlerini kurmak için isyan edip harekete geçmişlerdir.¹ Bu süreçte Osmanlı Devleti'nin uyguladığı ve bir arada yaşama kültürünü düstur edinmiş olan millet sistemi yayılan milliyetçilik akımının aksine farklılıkları koruma ve sürdürme amacı güttüğünden, ironik bir şekilde zayıflayarak yok olmuş ve

¹ Emre Yıldırım, "Türkiye'de Milliyetçilik ve Milli Kimlik: Türkçülüğün Keşfi ve Ulus-Devletleşme Sürecinde Türk Milli Kimliği," *The Journal of Academic Social Science Studies* 28, no. 1 (Autumn II 2014): 1.

etkisi günümüzde hala hissedilen husumetleri doğurmuştur.²

Müslümanlar için bir felaketle sonuçlanan Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlı Devleti'nde, dini niteliği daha önde olan bir uluslaşma süreci yaşanmış ve bu süreç Milli Mücadele Dönemi'ne dek hız kazanarak devam etmiştir. Milli Mücadele'de öncü rol üstlenen bireyler, ulus devlet oluşturma ve ulusal kimlik geliştirme amacını benimseyerek aşamalı bir siyaseti hayata geçirmişlerdir çünkü Milli Mücadele Dönemi'nin dayanak noktasını oluşturacak bir Türklük bilinci henüz tam anlamıyla oluşmadığından bu süreç aşamalı olarak hayata geçirilmek durumunda kalmıştır. Türkçülük bilincini geliştirmeye yönelik politikalar II. Meşrutiyet sonrası uygulanmaya başlamış olsa da Osmanlı Devleti'nde ağır basan ideolojinin dini uygulamalar olmasından ötürü uygulanan bu politikalar İslami kimliğin gölgesinde kalmıştır. Doğal olarak bu durum Milli Mücadele Dönemi'nde de birleştirici yönünün daha kuvvetli olmasından dolayı İslam kimliğinin ön planda tutulmasını gerektirmiştir. Yine de şu bir gerçektir ki Milli Mücadele Dönemi Türk ulusal kimliğinin yerleşmesi ve kanıksanması yönünde itici bir güç olarak karşımıza çıkmıştır ve bu büyük ölçüde tepkisel milliyetçilik olarak cereyan etmiştir zira mütemadiyen asırlarca yaşadıkları topraklarından sürülen katledilen ve göçe zorlanan bu kitleler antitez bir milliyetçiliğe kurtarıcı olarak sarılmak durumunda kalmışlardır.

Tarihsel gelişim sürecine baktığımızda, Türkçülük akımının, büyük ölçüde Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ortaya çıktığını, II. Mahmut Dönemi'nde temellendiğini, Sultan Abdülaziz Dönemi ile birlikte de gelişme sürecine girmiş olduğunu görürüz. Bu dönemde ortak bir tarih, dil ve coğrafya esas alınarak milli bir çerçeve oluşturulmak istenmiş ortak milli duygular etrafında bütünleşerek Türk milletinin milli varlığını idrak etmesi amaçlanmıştır. Balkan Savaşları'nda alınan yenilgiler ve kayıplardan sonra bu milli şuur daha da gelişme ve yayılma fırsatı bulmuştur. Osmanlı Devleti'nin yıkılma ve dağılma sürecine girmesiyle birlikte Türk aydınları ilk olarak mevcut durumu toparlamak ve kurulu düzenin eski haline dönüştürülebilmesi üzerine bir çözüm aramış ve toplumu birleştirici güç olarak Osmanlıcılık ve İslamcılık politikalarını alternatifli olarak denemişlerdir. Önceden kültürel bir akım olarak mevcut olan Türkçülük ise, İttihat ve Terakki'nin iktidara gelmesi ile birlikte ideolojik bir kavrama dönüşmüş ve devlet yönetiminde kullanılmaya başlanmıştır. İttihat ve Terakki kendi döneminde imparatorluk içerisindeki tüm toplulukları bir arada tutabilmek adına Osmanlıcılık ideolojisini benimsediğini söylemiş olsa da Balkan Savaşları'ndan sonra imparatorluk içerisindeki birçok etnik milletin bağımsızlığını ilan etmesi ile birlikte İttihat ve Terakki mensupları da Türkçülük kavramına önem vermiş ve mevcut ideolojilerini de bu yöne çevirmişlerdir. Bu yüzden İttihat Terakki dönemi ve takipçileri homojen olmayıp devletin bekası için her yolu denemek adına söz konusu her üç ideolojiyi de toplumu yeniden birleştirmek ve kapsa-

² Bilal Eryılmaz, "Osmanlı Devleti'nde farklılıklara ve hoşgörüyü kavramsal bir yaklaşım." İçinde *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4 (Ankara: Yeni Türkiye, 1999), 237.

yıcı bir kimlik oluşturmaya çabalamışlardır.

1789 Fransız Devrimi ile birlikte ortaya çıkan ve tüm dünyaya yayılan milliyetçilik akımının dünyanın farklı coğrafyalarında farklı etkiler gösterdiği konusunda bir fikir birliği vardır. Ulus Devlet ve Milliyetçilik akımının ilk olarak buradan çıkıp Avrupa'da farklı formlara bürünmesi ve dünyanın diğer bölgelerine yayılırken farklılaşmış olduğu da gözlenir. Toprakları kısmen Avrupa kıtasında yer alan Osmanlı Devleti ve tebaası için de bu etki farklılaşma göstermiştir. Bu bağlamda Avrupa çıkışlı bu akımın önce Balkanlara gelmesi ama öncelikle oradaki gayrimüslim tebaayı etkilemesi şaşırtıcı değildir. Nitekim kısa süreçte buradaki Hristiyan halkların bağımsızlıklarını ilan etmesi neticesinde Osmanlı Devleti Avrupa kıtasındaki topraklarını büyük ölçüde kaybetmiştir. Müslüman ve Türk tebaanın olduğu bölgeler ise işgal edilmiş ve halkı göçe zorlanmıştır. Kuşkusuz bu süreçte batılı devletlerin etkileri ve destekleri de göz ardı edilemez seviyededir. Bütün bunlara bağlı olarak Tanzimat Dönemi'nde farklılaşan kimlik yaklaşımlarına ihtiyaç duyulmuş ve nihayetinde Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan inkılaplar ile birlikte Türk kimliği ile ilgili bakış açısı son halini almıştır diyebiliriz. Bir bakıma modernleşmenin gerektirdiği yeni sosyal kimlik algısı ve parçalanmış bir imparatorluk, Türkler için de yeni ulusal kimlik algısını oluşturmayı gerekli kılmış ve buna bağlı olarak yeni bir ulus devlet oluşmuştur. Bu ulus devletin yeni bir kimlik anlayışı benimsemiş olması ve eğitim politikalarını bu yeni kimlik yapılanmasına bağlı olarak uygulaması kaçınılmazdır. Bu kimliğin en belirgin vurgusu şüphesiz ulusçuluk ya da yeni milliyetçilik kavramları olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulması, milli egemenlik anlayışının benimsenmesi, saltanat ve hilafetin kaldırılarak millet egemenliğine dayalı cumhuriyetin benimsenmesi ve batılı tarzda medeni hukuk kurallarının getirilmesi vb. bu ilkeler doğrultusunda atılan adımların başlangıcını oluşturmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde etkisi artan etnik ve dini gruplar arasındaki çatışmalara karşılık Türk milliyetçiliği, devleti ayakta tutmak için bir zorunluluk ve hatta bir panzehir olarak görülmüştür ama ilginç bir şekilde Türklük sadece etnisite bazlı görülmemiş, bu topraklarla gönül bağı kurmuş ve kaynaşmış ortak inançlı herkesi kapsamıştır. Bu bağlamda, Türk ulusal kimliği, bu yeni milliyetçilik yaklaşımıyla birlikte şekillenip günümüzdeki haline evrilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi Türk milliyetçiliği şüphesiz Milli Mücadele Dönemi'nin de itici gücü olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kuruluş aşamasında ve ilk Cumhuriyet Dönemi'nde devlet ve yeni toplumun inşasında Türk milliyetçiliği kavramının yoğunluğu hissedilmektedir. Dolayısı ile o dönemde hem toplumsal hem de siyasi alanlarda milliyetçilik kavramı etkin bir rol oynamaktadır. Şüphesiz 20. yüzyıldan itibaren milliyetçilik Türk siyasal hayatında etkin bir rol oynamıştır. Tarihsel süreçte çeşitli milliyetçilik akımları ortaya çıkmış olsa da Tanıl Bora, Türk milliyetçiliğinin Türkiye'de Kemalist milliyetçilik, Türkçü etnisist milliyetçilik, muhafazakâr milliyetçilik, liberal

Batıcı milliyetçilik gibi bazı ayrımlara tabii tutulduğunu söyler.³ Türk siyasal hayatında milliyetçilik kavramındaki bu farklılaşma İttihat ve Terakki'nin kendi içindeki bölünmelere dayandırıldığı da söylenebilir. Geçmiş tarihe bakıldığında 20. yüzyılın ilk yarısındaki Türkçülük daha sonra Turancılık ideolojisine dönüşmüş fakat I. Dünya Savaşı sonrasında ise bu Turancılık akımı giderek popülerliğini kaybetmiş ya da Soğuk Savaş Dönemi'nin özgün koşullarında üzeri örtülmek zorunda kalmıştır.⁴

1. Ulus ve Milliyetçilik Kavramı

Türkçede günümüzde her ne kadar aralarında farklar olsa da ulus yada millet sözcüğünün anlamına bakıldığında batı dillerindeki 'nation' kelimesini karşılamak üzere kullanılmakta olduğu görülür.⁵ Fakat bu kelimenin köküne inildiğinde ise çok daha eski zamanlara dayandığı görülse de ulus kavramının siyasal bir kavram olarak kullanımı 18. yüzyıl olarak belirtilmektedir.⁶ Kavramın İlk Çağ'da batı dillerinde kullanım amacı ortak kökenden gelenleri ifade ederken, Orta Çağ'da etnik dilsel bir içerik ile beraber belirli bir alanda nesillerin birikimi olarak kullanılmıştır.⁷ Bu kavramın anlamı ona yoğunluk veren olguya göre çeşitlilik ve farklılık göstermektedir. Tarihsel sürece bakıldığında Avrupa'da feodalizmin yıkılması sonucu oluşan yeni siyasi, toplumsal ilişkiler ve ekonomi bağlamında bir ulus oluşturma amacıyla insanların ortak kimlikler etrafında birleştirilmesi ihtiyacı ile batıdaki toplumsal ve siyasal değişimlerin sonucu olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Ulus devletlerin kurulması da bir nevi bu olguyu hızlandıran süreci de inşa etmiştir. Ulus kavramı tanımı üzerinde tam olarak bir uzlaşmaya varılabilmemiş değildir. Farklı kuram ve yaklaşımları benimseyen düşünürlerin bu kavram içinde öne çıkardıkları farklı nitelikliler vardır. Kimi düşünür dil, dil ve ırk gibi unsurları tanımlamak için kullanırken, bazı düşünürler de bağlılık duygusu, birlikte yaşama iradesi gibi kavramlarla ele almaktadır. Bir bakıma bu kavramın tanımlanmasında öne çıkarılan öznelere bakıldığında dil, gelenek-görenek, tarihi semboller gibi olgularla hem sosyo-kültürel yaklaşım kullanılırken hem de vatandaşlık, coğrafya ve ortak ekonomik çıkarlar olgusuna da değinildiğinden sosyo-politik unsurlarla da değerlendirilmektedir.

Ulus kavramının oluşumuyla ilgili teorik bakış açıları arasında temel bir ayrım, ulus kavramının tarihin ilk dönemlerinden bu yana var olduğunu savunanlar ile modernitenin sonrasında inşa edildiğini öne sürenler arasında ortaya çıkmıştır. İki görüşün haklı noktaları olduğunu vurgulayan ancak ulus

³ Tanıl Bora, "Sunuş", içinde *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, C. 4, Tanıl Bora, ve Murat Gültekin (Der). (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 19-20.

⁴ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler, 1876-1938*, C. 1 (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002), 137.

⁵ Y. Furkan Şen, *Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus-Devlet* (Ankara: Yargı Yay., 2004), 9.

⁶ Mehmet Karakaş, *Türk Ulusçuluğunun İnşası* (Ankara: Elips Kitap Yay., 2007), 20.

⁷ Yves Santamaria, "Ulus-Devlet: Bir Modelin Tarihi." İçinde *Uluslar ve Milliyetçilik*. Jean Leca (Edt). (İstanbul: Metis Yay., 1998), 21.

kavramının kökenini açıklamada yetersiz kaldığını düşünen üçüncü bir görüş daha vardır. Genel olarak bu üçüncü görüş, ulus kavramının modernite öncesi var olduğunu, ulusal bilincin ve ulus devlet kavramının da bu zamanlarda oluştuğu ve tarihsel dönem boyunca değişmeden süregeldiğini savunmaktadır. Ulus kavramının modernite sonrası ortaya çıktığını savunan görüşe göre ise ulus bilinci de Sanayi Devrimi sonrası oluşmaya başlamış, ulus devlet kavramı modernitenin getirdiği bir zorunluluk olarak görülmüştür. Yani ilk olarak ulus devletler ortaya çıkmış daha sonra ulus kavramı inşa edilmiştir. Burada ulus kavramının evrenselliğinden söz etmek mümkün değildir. Yalnızca modernleşmenin vuku bulduğu bölgelerde coğrafi ve tarihi alanlarda ulusun var olduğunu görmek mümkündür.⁸

Ulus kavramının yaygın kullanılan tanımını ele alırsak, genellikle ortak bir toprak parçasında yaşayan, siyasal veya sosyal bir birlik duygusuna sahip olan, ortak yasal düzenlemelere ve kurumlara bağlı olan halk topluluğu olarak tanımlandığı gözlemlenmektedir. Anthony D. Smith'in ulus kavram tanımlamasını 'Tarihi bir coğrafyayı, topluluğun paylaştığı ortak mitleri ve tarihi belleği, kitlesel bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, bir arada yaşayan insanların ortak yasal hak ve sorumluluklarını içeren bir topluluk kavramıdır' şeklinde belirtmektedir.⁹ Günümüzde dünyada 4000 üzerinde etnik kimlik olduğu varsayılmaktadır. Ulus kavramı ile değerlendirme yapılacak olursa bu sayı 200'lere kadar düşmektedir. Bu da göstermektedir ki modern ulus devletler sadece etnisite bazlı değildir ve modern uluslar başka faktörlerden de etkilenererek mevcut hallerine dönüşmüşlerdir. Burada her bir toplumun ulusa dönüşme süreci karşımıza çıkmaktadır. Önemli tarihsel süreçlerde bazen bilinçli politikalar ile milli bir bilinç oluşturularak, birlikte yaşama isteği ve siyasal bir güç haline gelme arzusunu da içermektedir.

Ulusun, Modernite Dönemi ile ortaya çıktığını savunanlar için milletler ve milliyetçilik kavramları da Modern Çağ'da ortaya çıkmıştır. Ulusun modernlik anlayışına göre, milliyetçilik ve millet kavramları, ulus devletlerin oluşturulması ile birlikte gerçekleşen kentleşme, sanayileşme, kapitalizm ve laiklik gibi süreçlerle de sıkı bir bağ içerisinde. Bu perspektife göre, milletler ve milliyetçilik düşüncesi, modernleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.¹⁰ Batı dünyasının yakın tarihine bakıldığında hızlı modernleşme süreci sonunda hümanizm ve aydınlanma akımlarının etkisi ile birlikte yapısal dönüşümler yaşanmış, mevcut imparatorlukların yıkılması ile birlikte tarih, köken, dil ve kültür olarak ayrı milletlerin ortaya çıkması milletleşmeyi de beraberinde getirmiştir.¹¹ Siyaset Bilimci Benedict Anderson, ulus kavramını bir inşa olarak değerlendirerek, kapitalist yayıncılığın artmasıyla birlikte ulusal dilin düşünce merkezine yerleştiğini savunur. Sanayi Devrimi'nin ardından ortaya çıkan kapitalist düzende girişimcilik etkisiyle kitap yayıncılığı önem kazanmış, bu

⁸ Ozan Erözden, *Ulus-Devlet* (Ankara: Dost Kitabevi, 1997), 2-61.

⁹ Anthony D. Smith, *Milli Kimlik*, Çev. B. S. Şener. (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), 32.

¹⁰ Umut Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları* (İstanbul: Sarmal Yayınları, 1999), 98.

¹¹ Fahri Atasoy, *Küreselleşme ve Milliyetçilik* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2005), 108.

da Latince dışındaki halkların dillerinde yayın yapılmasına yol açmıştır. Kültürel farklılıkların belirginleşmesiyle birlikte bu halklarda ulusal bilinç gelişmiş, bu etkilerin sonucunda geleneksel coğrafi sınırların ötesinde soyut bir birliktelik düşüncesi ortaya çıkmış ve zaman içinde bu düşünce ulus kavramına evrimleşmiştir. Modernitenin etkisiyle ortaya çıkan ulusçuluk kavramı kültürel türdeşliği sağlamayı amaçlarken, ulus kavramı homojen bir kültürel yapı oluşturmak için ulusçuluk tarafından inşa edilen bir olgu olarak ortaya çıkmıştır.¹²

Sosyal Antropolog Ernest Gellner ise ulus kavramını tanımlarken, tarım kültürüne dayalı toplulukların sanayi toplumlarına dönüşüm sürecini merkeze koymaktadır. Bu topluluklarda nüfuzlu kişiler ile geçimini tarımdan sağlayan köylü kitle arasındaki derin bölünmenin ve kültürel farklılıkların ulus bilinci oluşturanın önündeki engel olduğunu belirtmektedir. Modernleşme süreci, sermaye birikimine odaklanarak, geleneksel toplumdaki doğal çeşitlilik içeren kültürel yapının yerine daha homojen bir yapı oluşturulması gerektiği düşüncesini öne çıkarmıştır. Temel amacın verimliliği arttırmak olması kaydıyla toplumun üyeleri resmi dile dayalı ulusal eğitimle birlikte yeni kimliklerini de kazanmış olacaktır.¹³ Ulusçuluk kavramı, kültürel türdeşliği sağlamanın ötesinde sanayi toplumlarının ortaya çıkması ile birlikte ortak ihtiyaç olarak gün yüzüne çıkan ortak kültür ihtiyacının da bir yansımasıdır. Başka bir deyişle ulusçuluk kadim geçmişten beridir var olan bir olgu değilken sanayi toplumundan da önce var olmamıştır.¹⁴

Etnik kimlik ve milliyetçilik çalışmaları ile öne çıkan John Armstrong, etnik bilincin oluşmasının uzunca bir süreç gerektirdiği ve bu süreç sonunda oluşan bu bilincin artık devamlı ve kalıcı olduğunu savunmaktadır. Ona göre oluşan etnik kimliğin devamlılığının sağlanması insanların yerleşik ya da göçebe bir yaşam tarzı benimsemesi ile de yakından ilgilidir. Göçebe topluluklar kendilerini tanımlarken soy ve kan bağıını kullanırken, yerleşik yaşam tarzını benimseyen topluluklar ise toprak bağıını kullanmaktadır. Bu kalıcılığı siyasi örgütlenme, din ve dil kavramları da derinden etkilemiş ve bugüne kadar gelmesinde önemli rol oynamışlardır. Ancak Armstrong diğer kavramlara nispeten dilin öneminin biraz daha az olduğunu vurgulamaktadır.¹⁵ Tarihsel bir süreç içinde etnik bilincin, insanların siyasi ve toplumsal örgütlenme biçimlerini etkileyerek Modern Çağ'daki örgütlenme biçimlerinin evrim geçirmesine yol açtığı gözlemlenmektedir. Yani, etnik bilinç, Antik Çağlardan itibaren toplumların yapılanmasında belirleyici bir rol oynamış ve zaman içinde evrim geçirerek günümüzdeki örgütlenme biçimlerine katkı sağlamıştır. Etnik kimlik kavramı, toplumsal yapıları şekillendirme sürecindeki önemiyle birlikte

¹² Erözden, *Ulus-Devlet*, 67-71.

¹³ Christophe Jaffrelot, "Bir Milliyetçilik Kuramı İçin," içinde *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek*, Alain Dieckhoff ve Christophe Jaffrelot (edt). (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 9-38.

¹⁴ Günay Göksu Özdoğan, "Türk Ulusçuluğu ve Türki Cumhuriyetler: Kuramsal ve Tarihsel Bir Yaklaşım," *Toplum ve Bilim* 62 (1993): 160.

¹⁵ Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları*, 198-200.

bu sürecin modern toplumların organizasyonunu nasıl etkilediğine dair bir perspektifi ortaya koymaktadır.

Bireyler, kimliklerini sadece yaşadıkları koşullardan bağımsız bir şekilde oluşturup geliştirmezler; bu süreci genellikle sosyal bir çevrede tamamlarlar. Daha önceden var olan ilişki ağlarına, inanç ve değer sistemlerine, davranış kurallarına ve kuramlara sahip olarak, zaten var olan cemaatler içinde doğarız. Belirli ana-babaların çocukları olarak, farklı yaşam biçimlerine, ilişki ağlarına, değer ve inanç sistemlerine sahip belirli (dini, etnik, ulusal ve siyasal) cemaatlere ait olarak ve belirli bir coğrafi bölgeyle ilişkilendirilmiş bir şekilde yaşamımıza başlarız.¹⁶ Bu bakımdan ulusçuluk, etnik topluluğu çeşitli unsurlar aracılığıyla ulusa dönüştürmeyi amaçlayan bir akım olarak tanımlanabilir. Bu dönüşüm sürecinde, mitlerin, sembollerin, paylaşılan tarihi anıların, toprak sevgisi ve ortak kültürel değerlerin etkileşimi, kültürel bir türdeşliğin inşasına katkı sağlar. Modern siyasi sistemlerin gelişimiyle birlikte, vatandaşlık bağı daha belirgin hale gelmiştir. Bu durum, etnik gruplardan ulusal bir birlikteliğe geçişin gerçekleştiğini yansıtmaktadır. Bu geçişte, aidiyet bağlarının temelini 'kan bağı' yerine 'yurttaşlık' kavramının oluşturduğu belirtilir¹⁷ Modern ulus, çeşitli toplulukları bir yurttaşlar cemaati olarak birleştirerek ve devlet gücünü meşrulaştırarak, ulusçuluk akımının etkisiyle şekillenen bir olgudur. Bu bağlamda, ulusçuluğun etnik kimliği aşarak daha geniş bir ulusal kimlik oluşturmak ve devletin meşruiyetini sağlamak amacıyla nasıl kullanıldığına dair bir bakış açısı sunmaktadır.

Ulusçuluk teorik açıdan zayıf olmasına rağmen siyasal alanda etkili bir ideolojik harekettir. Ulusçuluk kendine özgü tarihçiler, edebiyatçılar, gazetecilerden oluşan seçkin bir kesime sahip olsa da belirgin ideologlara ve teorisyenlere sahip değildir. Ayrıca, ulusçuluk ortaya çıkışından bugüne kadar uzanan süreçte etkilerini sürdürmüş ve siyasi tarihin temel yapı taşlarını oluşturmuştur. Ulusçuluk, teorik yapısının tam olarak anlaşılammış olmasından kaynaklanan bir güç elde eder. Bu durum, ulusçuluğun liberalizm, muhafazakârlık, faşizm veya sosyalizm gibi diğer ideolojilere zorlukla eklenemediğini açıklıyor.¹⁸ Ulusçuluğun sabit ilkelere sahip olmaması, farklı ideolojilere adapte olabilme yeteneğini öne çıkarmaktadır. Bundan dolayıdır ki ulusçuluk tek bir homojen yapıdan ziyade farklı varyasyonlara sahip ve eklenildiği ideolojiye bağlı olarak değişebilmektedir. Yani, ulusçuluğun esnek ve evrilebilen bir ideolojik yapı olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca ulus kavramı, ulusun toplumsal yapıdaki dönüşümünü temsil ederken ulus-devlet ise siyasi yapıyı temsil etmektedir.

19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan milliyetçilik kavramı, modern

¹⁶ Nafiz Tok, *Kültür, Kimlik ve Siyaset: Kültüre İlişkin Meseleler İçin Kimlik Temelli Bir Yaklaşım* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2003), 127.

¹⁷ Dominique Schnapper, *Yurttaşlar Cemaati: Modern Ulus Fikrine Dair* (İstanbul: Kesit Yay., 1995), 55.

¹⁸ İnci Özkan Kerestecioğlu, "Milliyetçilik: Uyuyan Güzeli Uyandıran Prens'ten Frankeş-tayn'ın Canavarına," içinde *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, H. Birsan Örs (edt). (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007), 309.

bir devletin kurulması veya var olan bir devletin sürdürülebilirliğinin temelini atan siyasi bir doktrin olarak karşımıza çıkmaktadır. Milliyetçilik, siyasi örgütlenmenin en uygun biçiminin devletin sınırlarının ulusal kimlikle örtüşmesi olduğu perspektifini benimsemiştir.¹⁹ Milliyetçi hareketin temelini oluşturan milliyetçi ideolojinin dört ana önermesi vardır. İlk olarak, dünyanın kendine özgü tarihi ve yapılarına sahip olan milletlere ayrılmış olması, milliyetçi ideolojinin temelini oluşturan bir prensiptir. Bu, milletlerin benzersiz bir kimliğe ve tarihe sahip olduğu düşüncesini yansıtmaktadır. İkinci olarak, millet bağlılığının, diğer tüm sadakat bağlarına üstün olması gereklidir. Bu, bireylerin milliyetlerine duydukları bağlılığın, diğer sosyal, kültürel veya politik bağlılıklarının önünde geldiğini ifade etmektedir. Üçüncü olarak, bireylerin özgürlüğe kavuşmaları ve potansiyellerini gerçekleştirmeleri için bir milletle bütünleşmeleri esastır. Bu, milliyetçi ideolojinin bireysel kimlikle ulusal kimliği birleştirdiği bir perspektifi yansıtmaktadır. Son olarak, küresel barış ve adaletin sağlanması, milletlerin özgürlüğünü ve güvenliğini temin etmeye bağlıdır. Bu da milliyetçi ideolojinin ulusal bağımsızlığın önemine vurgu yaparak, bu bağlamda dünya barışının ve adaletin ancak bu şekilde sağlanabileceği görüşünü yansıtmaktadır.²⁰ Milliyetçi ideolojilerin temel önermelerinden birinin bireylerin bir topluluğa aidiyet hissidir. Bu aidiyet duygusu milliyetçi ideolojilerin mensubiyet hissini şekillendirir ve bireysel menfaatleri milletin menfaatine üstün kılar. Bu, milliyetçi ideolojinin toplumsal bağları güçlendirmeye ve ortak bir kimlik oluşturmaya odaklandığını göstermektedir.²¹

Gellner 'milletlerin varlığının olmadığı durumlarda, milliyetçilik o'nu ortaya çıkarır.'²² sözyle milletlerin ve milliyetçiliğin var olmasının, insanların kendi inançları, bağlılıkları ve dayanışmaları tarafından şekillendirildiği düşüncesini ortaya koyar. Gellner'in bu sözü, millet kavramını sosyal ve kültürel bir inşa olarak görme eğilimini yansıtır. Yani, milletlerin doğal, özünde var olan oluşumlar olmadığını, bunun yerine insanların belirli bir bağlamda bir araya gelmeleri, ortak bir kimlik oluşturmaları ve bu süreçte milliyetçiliği benimsemeleri sonucu ortaya çıktığını ifade eder. Bu bağlamda, Gellner'in bakış açısı, milliyetçilik fenomenini daha çok sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamlarda açıklamaya yöneliktir. Ona göre, milletler ve milliyetçilik, insanların toplumsal düzenlerini ve kimliklerini oluşturma çabalarının bir ürünüdür.

Tarihi Eric John Hobsbawm, milliyetçilik tarihine yönelik üç aşama teorisine ve ön-milli bağlar konseptine odaklanır. Hobsbawm'ın üç aşama teorisi, milliyetçiliğin kültürel başlangıcı, politik ortaya çıkışı ve kitlesel destekle politik arenada iktidar mücadelesi olmak üzere evrildiğini belirtir. Ancak bu teori Batı toplumlarına odaklanmış ve Doğu milliyetçilikleri gibi farklı bağlamlarda yaşanan süreçleri tam olarak kapsamamıştır. Ön-milli bağlar, din, dil ve et-

¹⁹ Mustafa Erdoğan, "Milliyetçilik İdeolojisine Dair," *Liberal Düşünce Dergisi* 4, no. 15 (1999): 92.

²⁰ Anthony D. Smith, *Milli Kimlik*, çev. B. S. Şener, 5. Baskı. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 20-120.

²¹ Erdoğan, *Milliyetçilik İdeolojisine Dair*, 94.

²² Ernest Gellner, *Nations and Nationalism* (London: Blackwell Publishers, 1993), 53.

nisite üzerinden tartışılır. Hobsbawm, Antik Çağ'da Yunanlıların kendilerini 'barbarlardan' dilleriyle ayırdıkları örneğini kullanarak, bu bağların modern anlamda milli dillerin standartlaşması ve etnik kimlik oluşturma sürecinde önemli bir rol oynadığını ifade etmiştir. Etnisitenin ise geniş topraklarda, dağınık yaşayan insanları bir araya getiren bir ön-millet bağlamında işlev görebileceğini belirtir. Din ise Hobsbawm'a göre, ön-milli bağların bir parçası olarak görülür. Bu bağlamda, dinin hem milliyetçiliği pekiştirebilen hem de tehdit edebilen bir 'paradoksal çimento' işlevi gördüğünü vurgular. Dinin ikon ve ritüel zenginliği, modern milliyetçiliğin yanı sıra ön-milliyetin de ayrılmaz bir parçasıdır. Ancak, dinin evrensellik iddiası nedeniyle bazen milli kimliği tehdit edici bir işlev görebildiği gibi bazen de Yunan ve Polonya milliyetçiliklerindeki gibi milli kimliği pekiştirebildiğine vurgu yapmaktadır.²³

Hans Kohn, milliyetçilikleri Doğu ve Batı ulusçulukları olarak ayırır ve coğrafi farklılığı ortaya koyar ama Batı'daki milliyetçilikleri olumlu, Doğu'daki milliyetçilikleri ise dışlayıcı ve olumsuz olarak değerlendirerek batı merkezli bakış açısını öne çıkarır. Kohn'a göre, milliyetçilik Batı'da ortaya çıkmış bir orta sınıf hareketidir. Bu bağlamda İngiliz, Amerikan, Fransız, Hollanda ve İsveç milliyetçiliklerini rasyonel ve iyimser olarak niteler. Bu hareketler, Rönesans ve Aydınlanma etkisi altında 'iyi milliyetçilikler' olarak gelişmiştir. Ancak, Kohn'a göre, 19. yüzyılda Doğu'da, özellikle Almanya, Doğu Avrupa ve sonrasında Asya'da, yeni bir tür 'dışlayıcı milliyetçilik' ortaya çıkmıştır. Doğu'daki milliyetçilikler, ona göre ulusal özgürlük için kültürel unsurları vurgular ve kitlesel, otoriter, messianic (kurtarıcı), mistik ve aşağılık kompleksinden beslenmiş bir karaktere sahiptir.²⁴ Bu değerlendirme, Kohn'un Doğu ve Batı arasındaki milliyetçilikler üzerinde bir ayrım yaparak, Doğu'daki milliyetçilikleri eleştiriye tabi tuttuğunu ve Batı'dakilere daha olumlu bir yaklaşım sergilediğini açıkça göstermektedir. Elbette, Kohn'un bu sınıflandırması, eleştiriye açık bir genellemedir ve tüm Doğu milliyetçiliklerini tek bir kalıp altında değerlendirmesi haklı olarak eleştirilene neden olabilmektedir. Ayrıca, bu değerlendirme, kendi içinde genellemeler ve önyargıları barındırmaktadır. Bu nedenle her milliyetçilik örneğinin kendine özgü tarihsel, kültürel ve politik bağlamını anlamak ve ortaya koymak önemli hale gelmektedir. Diğer taraftan toplumları, millet olmaya yönelten faktörlerin başında tarihi ve psikolojik sebepler gelir. Uzun yıllar bir arada yaşayan fertler, ortak değer yargıları geliştirirler. Kültür ise, maddi-manevi ortak değer yargılarıdır. Beraber yaşama, aynı şeylerden zevk alma, giyim-kuşam, müzik, davranış tarzları vb. özellikler de kültürün içerisinde yer alır. Her milletin kültürel özellikleri farklı farklıdır. Yardımsızlık, yaşlı ve kimsesizleri, muhtaçları koruma-kollama, hoşgörü gibi hususlar Türk milletinin kültürel özellikleri arasında yer alır. Halk müziği, halk oyunları, mutfak kültürü, eğlence ve düğün törenleri gibi konular da kültürel özellikleri yansıtır. Bu bağlamda her milletin özellikleri farklı boyut-

²³ Eric J. Hobsbawm, *Milletler ve Milliyetçilik*, çev. Osman Akinhay (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010), 26-27.

²⁴ Smith, *Milli Kimlik*, 28.

tadır. Mimari tarz, sanat anlayışı da kültürün dışa yansıyan, estetik yönünü gösteren özellikler olarak ortaya çıkar.²⁵

2. Kimlik İfadesi Olarak Türkçülük

Kimlik, bir nesneyi tanımlamaya ve ayırt etmeye yarayan özelliklerin bütünü olarak ifade edilebilir. Kimlik kavramına dair farklı tanımlar bulunsa da onu sosyo-psikolojik bir bağlamda ele almak daha anlamlı olacaktır. Çünkü kimlik, öncelikle insana özgü bir kavram olup hem bireysel hem de toplumsal nitelikler barındırır.²⁶ Kimlik, günümüzde sosyal bilimler alanında en çok tartışılan kavramlardan biri olmayı sürdürmektedir. Bireyin psikolojisinden toplumsal yapı ve yaşama odaklanan sosyoloji, antropoloji ve siyasal bilimler gibi disiplinlere kadar birçok alanda merkezi bir yer tutan önemli bir olgudur.²⁷

Etniklik kavramının doğrudan tam bir tanımı olmadığı gibi esnek bir yapıya da sahiptir. Etniklik, toplumsal yapıda dil, din ve kültür temelinde ortaya çıkan farklılaşmalarla ilişkilendirilebilir. Dil ve dini inanç, etnik kimliğin dışa vurumu açısından temel göstergelerdir. Ayrıca, milli kimlik oluşumunda bu unsurlar bir arada etkili olabileceği gibi ayrı ayrı da etki gösterebilir. Kimlikler, ancak içinde bulundukları toplum tarafından tanımlandığı ve düzenlendiği bağlamda varlık gösterebilir. Kimlik arayışı, bireyin toplumsal bağlarını sorgulayan bir süreci içermektedir ve bu arayış, bireyin bir topluluğa ait olma ihtiyacından doğmaktadır. Dolayısıyla günümüzde uluslar, bu topluluklardan birini temsil etme rolünü üstlenmektedir. Ulusal kimlik, bu toplulukların bir ürünüdür.²⁸

Eski dönemlerde, Türk kelimesinin kökenine dair kaynaklar genellikle Türkistan bölgesinden türediği düşüncesini öne sürdüğünden, ilk kez 530'lu yıllardan itibaren kullanıldığına inanılır. Ancak, İran kaynaklarında bu terimin 420'li yıllardan itibaren bir kavim adı olarak geçtiği bilinmektedir. Asur kaynaklarında ise bu bölgede yaşayan bir halk olarak 'Turukku' ismi geçmektedir, ancak bu ismin sadece bir benzerlik olduğu da düşünülmektedir. Türk kelimesinin kökeni ile ilgili eski kaynaklarda, türemek eylemiyle bağlı olarak türemiş kişi ya da 'miğfer' veya 'güç' gibi açıklamalar mevcuttur. Günümüz akademisyenleri, bu açıklamalara dayanarak veya farklı teoriler geliştirerek bazı önerilerde bulunmaktadır, ancak bu önerilerin tamamı tahminidir.²⁹ Bilinen en eski Türk tarihi, Asya Hunlarıyla başlamış olsa da günümüzde, Türk tarihini ve Türk halklarının temel geleneklerini Sakalarla (İskitler) başlatmanın da geçerli bir yaklaşım olarak daha yerinde olduğu düşünülmektedir. M.Ö. ilk bin yılın ortalarına kadar uzanan dönemde etkili olan Sakalar,

²⁵ İsmet Türkmen, "İlkeler," içinde *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, E. Semih Yalçın (Der). (Ankara: Berikan Yayınevi, 2010), 439-440.

²⁶ Suavi Aydın, *Kimlik Sorunu, Ulusallık ve Türk Kimliği*, (Ankara: Öteki Yayınevi, 1998), 12-14.

²⁷ Celalettin Vatandaş, *Ulusal Kimlik Türk Ulusçuluğunun Doğuşu* (İstanbul: Açılım Kitap, 2004), 15.

²⁸ Montserrat Guibernau, *Milliyetçilikler: 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler*, çev. Neşe Nur Domaniç (İstanbul: Sarmal Yayınları, 1997), 127.

²⁹ Osman Karatay, *Türklerin Kökeni* (Ankara: Kripto Yay., 2016), 29-30.

Çin sınırlarından Doğu Avrupa bozkırlarına kadar geniş bir bölgede hüküm sürmüş, bilinen ilk Turan Devleti'ni kuran topluluktur. 7. yüzyılda Orta Doğu'ya inerek 28 yıl boyunca geniş bir bölgeyi kontrol altında tutmuşlardır. Medler'le giriştikleri çatışmada hileyle mağlup olduktan sonra geri çekilen bazı kabileler, bugünkü Hakkâri bölgesine yerleşmiş ve uzun yıllar varlıklarını korumuşlardır. Hakkâri bölgesinde bile Sakaların izlerine günümüzde rastlanmakta olması ilginç bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁰

M.S. 1. Bin yılda, Avrasya bozkırlarının etnik yapısında kademeli değişiklikler başlamıştı. Bu bölgelerin genellikle Türk dillerine ait olan kabileler tarafından sahiplenilmesiyle birlikte, sosyal gelişim süreçlerinin hızlanması ve bölgesel politik konsolidasyonlar, 1. Bin yılın ikinci yarısında Güney Sibirya, Türkistan, Aşağı Volga ve Kuzey Kafkasya'yı içeren birkaç büyük devletin (Kağanlıkların) kurulmasına olanak tanımıştır. Bu devletler arasında Birinci Türk Hakanlığı, İkinci Türk Hakanlığı, Batı Türk Hakanlığı, Türgiş Hakanlığı, Uygur Hakanlığı ve Yenisey Kırğızları, Karluklar, Kimekler ve Aral civarındaki Oğuz (Guz) boylarının kurdukları hanlıklar yer almaktadır. Bu döneme genellikle 'Eski Türkler devri' denir. Bugünkü Türk dilli ulusların atalarının ve doğrudan öncekilerinin oluşturdukları etno-politik birlikler, gerçekten de bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bozkırlıların manevi kültür basamaklarını takip etmeleri de bu dönemde gerçekleşmiş; orijinal ve ödünç alınmış Türk alfabesi gelişmiş, yazılı Türk edebiyatı meydana gelmiş ve o dönemin büyük dinleri olan Budizm, Manihaizm, Hristiyanlık ve İslamiyet ile ilk defa tanışan Türk boyları, bu nedenle farklı medeniyetlerle geniş ölçüde etkileşimde de bulunmuşlardır. Göçebe ve yarı göçebe yaşam koşullarında, bazen yerleşik düzene ve şehir hayatına geçişin ardından, o dönemin kültür dünyasında kendi yerini bulan, özgün bir hayat görüşüne sahip yeni bir kültür oluşturmuşlardır.³¹

Türkler, tarih boyunca Avrupa'dan Asya'ya kadar birçok farklı bölgeye yayılarak çeşitli devletler kurmuş ve dünya siyasetine önemli katkılarda bulunmuşlardır ki bunlardan 16 tanesi günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi olarak kendisini onların halefi olarak gördüğü büyük devletlerdir. Pasifik Okyanusu'ndan Atlantik Okyanusu'na, Kuzey Buz Denizi'nden Hint Okyanusu'na kadar uzanan geniş coğrafyalarda etkili olmuşlardır. Bu büyük kavim, Baykal, Hazar, Aral, Van gibi göl denizlerden Akdeniz'e kadar pek çok su kütlesine hakimiyet kurarak, bu geniş coğrafyaya damgasını vurmuştur. Dolayısıyla Türk, sadece Türk soyundan olanları değil, aynı zamanda kendini Türk olarak gören, Türklüğe bağlı ve Türkçe konuşan bireyleri içeren bir kavram olmuştur. Bu, dilin ve soyun ötesinde bir kimlik ve bağlılık ifadesidir.³² Aslında bu içerik farklı boyutlarda diğer modern uluslar için de büyük ölçüde geçerli bir durumdur. 19. yüzyıl ortasına gelinceye kadar Türk kavramı, Anadolu'nun göçebe ve yerleşik yörük ahaliyi tanımlayan bir terim olagelmıştır.

³⁰ Karatay, *Türklerin Kökeni*, 32.

³¹ Sergey Grigoryeviç Klyashtorny ve İkraroviç T. Sultanov, *Kazakistan: Türkün Üç Bin Yılı*, çev. D. A. Batur, 2. baskı (İstanbul: Selenge Yayınları, 2004), 83-84.

³² Aydın Kezer, "Türk Kimliği Üzerine Düşünceler," *Türk Yurdu* 13, no. 66 (1983): 40.

Aynı dönemde Avrupa literatüründe ise Türkiye ve Türk kavramları Osmanlı ülkesine ve Osmanlı'nın egemen unsuruna referans olarak kullanılmaktaydı. Yine de bu terimler günümüzdeki şekliyle milli bilinç veya milli devlet oluşumlarıyla değil, bir tanımlama olarak mevcut idi. Nitekim Osmanlı hanedanı ve yönetim mekanizmaları açısından Türklük Türkçe konuşan tebaayı tanımlayan ifadeler olagelmisti.³³ Zira Osmanlı hanedanı Türk soylu olmakla birlikte, tam da dönemin koşullarına uygun olacak şekilde hanedanlığı öne çıkarmış, kendi Türklüğünü ön plana almamıştır. Elbette Osmanlı'nın siyasal yapı olarak çok-etnikli ve inançlı karaktere sahip olması da bunda etkili olmuştur. Dolayısıyla, Osmanlı Dönemi'nde millet kavramı dinsel ve mezhepsel bağlar üzerinden tanımlanırken, Avrupa'da bu tanım daha çok coğrafi ve etnik bir dayanışma temeline oturmuş, aynı coğrafyada doğan, aynı toprakları ve ortak bir kaderi paylaşan insan topluluğunu tanımlamak için kullanılmıştır. Nitekim bu altyapı bilahare günümüzdeki Ulus Devlet ve Yeni Milliyetçiliğin çıkışı için uygun ortam olmuştur.

Türkçe konuşan Anadolu halkına, Haçlı Seferleri sırasında Batılılar tarafından verilen Türklerin toprakları anlamında 'Turchia' adının kaynağı, Barbarossa Seferi'nin 1090 yılına ait Ansbert Günlüğü'nde geçen 'Turchia' veya 'Türkhia' ifadesine dayanmaktadır. Haçlılar, Türklerle savaştıklarını iddia ediyor ve muhatapları için bu etnik adı kullanıyordu. Ancak, Anadolu Türklerinin farklı sebep ve gerekçelerle bu kullanımdan kaçındıkları görülür zira her birinin boy adları ve tabii oldukları hanedan ön plandadır. Tanımlama ya Türkmenlik ya da alt Türkmen boyunun ifadesi ile sınırlı kalır. Devletin kullanımında ise dini kimlik olan Müslümanlık ya da hanedan kimliği olan Osmanlılık öne çıkar. İlginçtir, Anadolu'daki Türklerin Türkistan coğrafyasındaki soydaşları için de benzer bir durum söz konusu olmuş boy ve hanedan kimlikleri ya da kapsayıcı kimlik olan Müslümanlık öne çıkmıştır. Rusların Türkistan coğrafyasına dahil olup işgale başladıkları dönemde direniş Türkistanlılık kimliğiyle değil bağlı olunan hanlıklar ve boylar çerçevesinde yürütülmüştür. Osmanlı'da ise 'Türk milleti' terimi ilk kez 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra kullanıma girmiştir. Osmanlı Devleti'nin fiilen dağılmasından sonra, Türk politikacıları ve milletvekilleri Avrupa'da zaten mevcut kullanım olan 'Türkiya' (Turcia) ifadesini resmen kullanmaya başlamışlardır.³⁴

Bu dönemde ortaya çıkan milliyetçi akımların, aynı coğrafi bölgede yaşayan insanlar arasında bir bağlantı veya kimlik oluşturduğu söylenebilir. Bu bağlamda, Osmanlılar arasında da haliyle bu ilişkiden etkilenenler olmuştur. Rusların Rusya'da, Almanların Almanya'da olduğu gibi, Türklerin de Türkiye'de var olduğu düşüncesi kabul görmeye başlamıştır. Ancak, batı çıkışlı toprak – ulus ilişkilendirmesini aşmak adına Türklerin Anadolu'nun yerlisi olmadığı iddiasına karşılık, antik dönem Anadolu uygarlıkları ve halkları ile

³³ Rıdvan Akın, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılıma Devri ve Türkçülük Hareketi: 1908-1918* (İstanbul: Der Yayınları, 2002), 265.

³⁴ Bozkurt Güvenç, *Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları* (İstanbul: Remzi Yayınları, 1995), 23.

bağlantı kurulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu yüzden Hititler, Frigler, Sümerler, İskitler veya Truvalılar gibi Anadolu halklarının en azından genetik süreklilik bağlamında gelenlerle karıştıkları iddiası öne sürülmüştür. Ancak, aradaki Hristiyan Bizans Dönemi ve Rumlar belki de Osmanlı millet anlayışının da etkisiyle bu romantik varsayımın dışında tutulmuştur.³⁵ Kuşkusuz yeni oluşan Yunan milliyetçiliğinin ve Yunan Ulus Devletinin karşıt yıkıcı güç ve düşman olarak ortaya çıkması da bunda etkili olmuştur.

Öte yandan Türk topluluklarının yaşadıkları geniş Avrasya coğrafyasının özgün koşullarına bağlı olarak, ırk, din, kan ve dil birliği üzerine değil, daha çok tekçilik yerine çokçuluk ilkesine dayanması geleneği de göz ardı edilemez bir realitedir. Türklerin toplumsal birliklerinin temeli genellikle zanaat veya devlet birlikleridir. Türkler tarih boyunca teokrasi, aristokrasi veya ırkçılık rejimleri kurmamış ve devlet birliği kurdukları zamanlarda ırk, kan veya din prensiplerine fazla vurgu yapmamışlardır. Özellikle 18. yüzyıldan önceki Osmanlı Devleti bunun son örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁶ Berkes'in bu yaklaşımı tartışmalı bulunur çünkü Osmanlı Devleti'nde hukuki olarak uygulamada olan azınlık ve çoğunluk toplumunun kimliğinin en belirgin öznesi din idi.³⁷ Osmanlı Devleti, toplumsal yapıyı dini temellere dayalı millet sistemiyle organize etmiştir. Bu sistemde, her millet grubu kendi dini kurallarına göre hiyerarşik bir düzende örgütlenmiştir. Gayrimüslimler, İslam zimmet hukuku çerçevesinde güvence altına alınmış ve dinlerine göre Hristiyanlar, Museviler ve Sabiiler olarak üç ana kategoriye ayrılmışlardır. Medeni haklarını, evlenme, boşanma ve miras gibi konularda kendi dini ve hukuki kurallarına göre düzenleyip yönetme hakkına sahip olmuşlardır. Ayrıca, Müslümanlarla ticari ortaklıklar kurabilmiş ve güvenlik hizmetlerinde görev alabilmişlerdir. Devletin gayrimüslimlere yönelik en belirgin müdahalesi ise, idari bir nitelik taşıyan cemaat liderlerinin seçim süreci üzerinde olmuştur.³⁸

Osmanlı Ansiklopedist Şemseddin Sami'nin *Kamus-i Türkî* adlı sözlüğünde, 'din' ve 'millet' kelimelerinin eş anlamlı olarak kullanıldığı ve 'millet' ile 'ümme'terimlerinin farklı anlamlara işaret ettiği görülmektedir. 'Millet, aynı İslam dini inancına sahip, farklı dil ve etnik kökenlere mensup grupları kapsayan bir topluluğun adıdır. Ümme'terimi ise ortak bir dini paylaşan veya paylaşmayan çeşitli toplulukları ifade etmek amacıyla özel bir kullanıma sahiptir. Bundan dolayı *nation* kelimesine karşılık olarak kullanılabilir. Bu durumda, *Türk milleti ifadesi yerine, Türk ümme'terimi daha uygun bir tanımlama olabilir* gibi düşünülebilir.³⁹ Nitekim Osmanlı Devleti içinde 19. yüzyılın

³⁵ Güvenç, *Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları*, 23.

³⁶ Niyazi Berkes, *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, 3. Baskı. (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2007), 47.

³⁷ Fatma Müge Göçek, "Türkiye'de Çoğunluk, Azınlık ve Kimlik Anlayışı," içinde *Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları*, Ayhan Kaya ve Turgut Tarhanlı (Edt) (İstanbul: Tesev Yayınları, 2005), 61.

³⁸ Halil İnalcık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I* (Ankara: TTK Yayınları, 1995), 141-145.

³⁹ Şemseddin Sami, *Kamus-i Türkî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2004), 1400.

ikinci yarısına kadar, Türklük terimi aslında belirgin bir kimlik göstergesi olarak kullanılmamıştır. Türk terimi genel olarak, Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında Türk dilini konuşan Müslümanları tanımlamak için kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nin kurulduğu topraklarda Türkiye olarak adlandırılan bölgenin sakinleri Avrupalılar tarafından Türk olarak adlandırılmıştır ancak Osmanlı toplumunda Türk kimliği belirgin bir özne değildir. Özellikle dönemin Osmanlı aydınları Türk kimliği yerine Osmanlı kimliğini benimsemiş ve bu bağlamda Türklük terimi daha çok dil ve din temelli bir aidiyeti ifade etmiştir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin çoklu kimliğe sahip olmasından ötürü o dönem Osmanlı kimliği ağır basmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu beş yüzyıl boyunca güçlü bir devlet geleneği oluşturarak kendisini sorunsuz var edebilen nadir devletlerden biridir. İdari yapının başarısı özellikle klasik dönemde, iç ve dış politikalarını güçlü bir denge sistemi ile inşa etmesine dayandırılır. Bu denge sisteminde, siyasetin neredeyse kılavuzlar ile düzenlendiği ve her sorun için önceden karar verilmiş bir çözümün, her sapma için önceden bilinen bir önlemin olduğu vurgulanır. Osmanlı'da toplum, devletin temel düzenleyici olduğu sıkı bir determinizm ile yönetilirken, devletin belirlediği kurallara sıkı bir şekilde uymakla mükellefti. Osmanlı Devleti'nde Osmanlı kimliği yerine daha çok Osmanlı Devlet kimliği ifadesinin kullanımının doğru olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu sadece etnik bir kimlikle değil aynı zamanda güçlü devlet geleneği ve belirgin bir devlet kimliğiyle tanımlanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin devlet örgütlenmesi ile toplumu idare etme şekli arasındaki din temelli bölümlenme olan 'millet sistemi' vardır. Müslümanlar 'hâkim millet' olarak belirtilir ve Osmanlı Devleti, bu milletler üzerinde sınırlı yetkilere sahipti, bu yetkiler özellikle yönetim, maliye ve askerlik alanlarını içermektedir. Diğer taraftan Tanzimat'a kadar bir bakıma ikinci sınıf insan muamelesi gören gayrimüslim cemaatler evlilik, doğum, ölüm, eğitim, haberleşme, sosyal güvenlik, din ve adalet gibi alanlarda serbestliğe sahipti. Bu durum, Osmanlı toplumunun dini temelli bir sosyal organizasyon içinde farklı milletlere ayrılan bir yönetim yapısına sahip olduğunu göstermektedir ve devrin şartlarına göre oldukça pozitif ve özgürlükçü bir yapı sergiler. Her milletin kendi iç işlerinde daha fazla özerklikle hareket edebildiği, ancak bazı temel konularda merkezi otoritenin kontrolünde olduğu bir sistem olduğu aşikardır.⁴⁰ Osmanlı millet sistemi, farklılıkların korunmasını temel alarak, kültürel ve etnik entegrasyon politikalarının farklı toplulukları benzerleştirmeye yönelik genel bir uygulanma olanağını engellemiştir. Devlet, özellikle gayrimüslimlere yönelik bilinçli bir milli ve kültürel entegrasyon politikası izlememiş; bunun yerine, sağlanan statü çerçevesinde 'coğrafi entegrasyon' politikasına odaklanmıştır. Osmanlı Devleti, toplulukların farklılığını ortadan kaldırmak yerine, onları 'Osmanlılık' kimliği altında birleştirmeye çabalamıştır, bu da modern ulus-devletlerin ve sömürge yönetimlerinin uyguladığı türdeşleştirme ve asimile etme politikasının

⁴⁰ Gülgün Erdoğan Tosun, *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2001), 209.

dan farklıdır. Bu sistemi reddeden ulus-devlet modeli savunucuları, Osmanlı'nın çöküşünü, gayrimüslim kesime gösterilen imtiyazlara bağlamışlardır. Onlar açısından millet sistemi, Müslüman toplulukları birleştiren bir kimlik oluştururken, aynı zamanda gayrimüslim topluluklar arasında ulusçuluk hareketlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁴¹ Bu durum aynı zamanda Yunan ve Sırp milliyetçilik hareketlerinin neden önce başlamış olduğunu da açıklar.

Osmanlı İmparatorluğu Fransız Devrimi ile birlikte yayılan ulusçuluk akımlarına karşı bir tepki olarak -özellikle gayrimüslim tebaaya yönelik olarak, yükselen ulusçuluk akımlarına karşı bir çözüm olarak- 'Osmanlı' kimliğini öne sürmüştür. 'Osmanlılık' kavramının, bir nevi 'kontrata dayalı ulus' anlayışına uygun ve politik bir kimlik olduğu göze çarpmaktadır. Devletin amacı, tüm bireyleri eşit haklarla vatandaşlık paydası altında toplamaktır. Bu yeni kimlikte, ortak duygu Osmanlı Devleti ve vatanına bağlılıktır. Ancak, Ahmet Mithat'ın tanımına göre, bu yeni Osmanlı kimliği, millet-i mahkume olarak nitelendirilen ve kendi ulusal kimliğini oluşturmuş milletler için 'ölü doğmuş' bir kimliktir. Yani Ahmet Mithat, Osmanlılık kimliğinin, artık kendi ulusal kimliğini benimsemiş milletler için etkisiz ve geçerliliği olmayan bir öneri olduğunu öne sürmektedir.⁴²

Türk milliyetçiliğinin erken dönem gelişimini ve temel odak noktalarına bakıldığında, yasaklara rağmen ilk olarak Sultan Abdülhamit devrinde ortaya çıkan 'milliyetçilik' akımının özellikleri ve bu dönemde Türkçülük hareketinin gelişimi, dilbilim açısından ele alındığında bu hareketin ilk belirtilerinden biri olarak 1893 yılında İkdâm gazetesinin 'Türk gazetesi' başlığıyla yayımlanması örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. İkdâm gazetesinin kadrosundaki yazarlar arasında Necip Asım, Emrullah Efendi ve Veled Çelebi gibi isimlerin bulunması, Türkçülüğün kültürel bir hareket olarak gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu yazarlar, Türklerin temel kültürel niteliklerini belirlemeye yönelik çalışmalar yaparak Türkçülük hareketini şekillendirmeye çalışmışlardır.⁴³

Abdülhamit Dönemi'nde Rusya'dan göç ederek gelen Türk-Tatar aydınlarının rolü, Türk milliyetçiliğinin gelişiminde etkili olan faktörler arasındadır. Rus baskısı altında yaşayan bu aydınlar, politik bir anlayışla Türk milliyetçiliğine yönelmişlerdir. Ahmed Ağaoğlu, İsmail Gaspıralı, Yusuf Akçura ve Hüseyinzade Ali gibi önemli Türkçüler bu dönemde ortaya çıkmışlardır. Jön Türkler halkçı fikirlerinde büyük ölçüde bu aydınlardan etkilenmiştir. Ancak Berkes'e göre, Rusya'dan gelen aydınlar Türk milliyetçiliğine ırkçı unsurlar ekleyerek, Türkçülüğü bir halk hareketinden çıkarıp, ırkçı/pan harekete dönüştürmüşlerdir.⁴⁴ Yine de Abdülhamit Dönemi'nde Türk milliyetçiliği daha

⁴¹ Eryılmaz, *Osmanlı Devleti'nde farklılıklara ve hoşgörüye kavramsal bir yaklaşım*, 238.

⁴² Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Metin Kırıtlı (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984), 337.

⁴³ Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri: 1908* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 62

⁴⁴ Niyazi Berkes, *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2002), 55.

çok kültürel bir odak noktasına sahip olmuştur. Dönemin aydınları da devletin resmî ideolojisi olan Osmanlıcılık ve İslamcılık fikirlerine sadık kalmıştır. Bu sadakat sadece Abdülhamit'in ağır sansüründen değil aynı zamanda aydınların genel olarak devletin bekası fikrine inanmalarından gelir. Dönemin aydınları Türk milliyetçiliğinin, imparatorluk içindeki diğer milliyetçilikleri kö-rükleyebileceği endişesi ile bu durumun tehlikeli boyutlara ulaşabilme riskinden dolayı kültürel boyutun dışına çıkmaktan kaçınmışlardır. Jön Türkler de bu tutumdan dolayı Balkan Savaşları'nın sonuna kadar milliyetçi duygularını açık bir biçimde dile getirmekten kaçınmışlardır.

Tanzimat Dönemi'nde ise odaklanılan temel mesele eşitlik ilkesidir. Tanzimat reformları, farklı dinlere mensup olan Osmanlı vatandaşları arasında eşitlik prensibini hayata geçirmeye yönelikti. 'Toprak kardeşliği' olarak adlandırılan bu prensip, herkesin bir babanın çocuğu olduğu ve bu babanın padişah olduğu bir anlayışı içermekteydi. Bu yaklaşım hem İslamcı bir imparatorluk formülüne hem de kozmopolit bir topluluk anlayışına işaret ediyordu. Birleştirici unsur olarak da Osmanlılık kimliği öne çıkıyordu. Bu, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli dini ve etnik grupları bir arada tutma stratejisini temsil ediyordu.⁴⁵ Yine de bu beklenti oluşmamış ve etnik ayrılıkçılığı güçlendirmişti.

Tanzimat'a muhalefet eden Yeni Osmanlılar arasındaki farklı görüşleri ve kimlik algılarını ele alan bir değerlendirme bulunmaktadır. Özellikle Namık Kemal'in yazılarında Osmanlı kelimesini bazen Türk kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanması, onun kimlik algısının karmaşıklığını göstermektedir. Bu durum, Namık Kemal'in vatan temelli bir Osmanlı kimliğini benimseme eğiliminde olduğunu ve bu kimliği Türklükle birleştirmeye çalıştığını göstermektedir. İslam'ın, Namık Kemal için Türklükten önce geldiği ve onun için önemli bir referans olduğunu ifade etmek gerekir. Ortaylı'ya göre, Yeni Osmanlılar arasında farklı ideolojik eğilimler vardır. Şinasi'nin laik-ulusçu, Namık Kemal'in modernleşmeci-İslamcı, Ali Suavi'nin ise İslamcılıkla laiklik, Türkçülükle Osmanlıcılık arasında gidip gelen bir profil sergilediği belirtilmektedir. Bu, Yeni Osmanlılar içindeki çeşitli düşünce akımlarının ve kimlik algılarının karmaşıklığını gösteren bir değerlendirmedir.⁴⁶

1908 yılına gelindiğinde iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki yönetimi, uyguladığı stratejilerle modern ve merkezi bir ulus-devletin inşasını hedeflemiştir. İttihat ve Terakki, vatandaşlık kurumunu temel bir ilke olarak benimsemiş ve bu ilkeyi uygulamak için klasik bir yöntem olan türdeşleşmeyi tercih etmiştir. Bu çerçevede, egemen ulus grubu olarak Türklerin değerleri etrafında birleşen evrensel ve eşitlikçi vatandaşlık prensibini benimsemiş ve bunu kültürel bir kimlik oluşturarak gerçekleştirmeye çalışmıştır. İttihat ve Terakki'nin asimilasyon politikası, farklı etnik ve dini grupları Türkleştirme amacını taşımıştır. Bu politika çerçevesinde, İslam'la bağları koparmadan

⁴⁵ Nevin Yazıcı, *Osmanlılık Fikri ve Genç Osmanlılar Cemiyeti* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), 31.

⁴⁶ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 262.

Türkleştirme süreci başlatılmıştır. Hatta gerektiğinde şiddet ögesini de devreye sokarak, 1913'e kadar bu hedefi gerçekleştirmeye çalışmışlardır. İktidarlarını tek başlarına ele geçirecekleri bu tarihe kadar, çeşitli kanunlarla bu politikalarını hayata geçirmişlerdir. Örneğin, Müslüman olmayan vatandaşların askere alınmasını düzenleyen kanun, bu entegrasyon çabalarının bir örneği olarak gösterilebilir. İttihat-ı Anasır'ı koruma amacı, bu politikaların temel motivasyonunu oluşturmuştur.⁴⁷

Türk ulusçuluğu veya ulusal kimliğinin tarih sahnesine geçişi oldukça gecikmiştir. 19. yüzyılın son çeyreğine girerken, Paris'te olan Jön Türkler, kendilerine yöneltilen ulusal kimlikleri sorusuna söyledikleri cevaplar üzerinden bu gecikmeyi ifade edersek; ilk olarak 'Müslüman'ız' ifadesi kullanılmış, ardından bu ifadenin bir din olduğu belirtildiğinde 'Osmanlı'yız' şeklinde cevap verilmiş, ancak bununla bir milletin kastedilmediği hatırlatılınca, gençler Türk olduklarını söyleyememişlerdir. Bu durum, zamanla Türk ulusçuluğunun oluşum ve geçiş sürecindeki karmaşıklığı anlatan bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Cevap veren bireylerin önce dini bir kimlik, sonra imparatorluk kimliği ifade etmeye çalışması ve en sonunda Türk kimliğini dile getirememeleri, Türk ulusal kimliğinin oluşumunda yaşanan zorlukları ve karmaşıklıkları vurgulamaktadır.⁴⁸ 19. yüzyılda Türkçülük akımının önde gelen isimlerinden Yusuf Akçura, üç eğilimi 'üç tarz-ı siyaset' olarak adlandırarak Türkçülüğü ilk defa siyasi bir proje olarak ortaya koyan düşünürdür. Akçura, toplumun sosyal vicdanında birlik ve beraberliğin, ırk ve dil birliği temelinde meydana geldiği insan topluluğunu millet olarak tanımlayarak, Osmanlıcılığı yararlı bir politika olarak değerlendirmemektedir. Akçura'ya göre Osmanlıcılık, etnik ulusçulukla mücadelede etkisiz kalmış ve Osmanlı milleti oluşturma stratejisi, etnik Türklerin asimile olmasına yol açabileceğinden doğru bir strateji değildir. Bu sebeple, Osmanlı milleti oluşturma uğraşları boşuna bir çaba olarak sonuçlanacaktır.⁴⁹

Türkçülük akımı, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ortaya çıkan bir ideolojidir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanma sürecinde ortaya çıkan milliyetçilik ve sonrasında gelişen ulusalcılık akımları, devletin aydınları üzerinde etkili olmuş ve bu süreçte Türkçülük akımı kültürel bir değer olarak yükselmiştir. Türkçülük, Osmanlı'nın tasfiye edilmesinin ardından siyasal bir özellik kazanmıştır. Ayrıca, kültürel Türkçülüğün ideolojik mirası, Meşrutiyet Dönemi'nde etkili olan milliyetçilik akımlarını önemli ölçüde şekillendirmiştir. Türk milliyetçiliğinin farklı ideolojik çeşitleri, başlangıçta kültürel bir odaklanma sergileyen ve daha sonra siyasallaşan Türkçü hareketin etkisi altında şekillenmiştir. Türkçülüğün siyasi bir akım olarak ortaya çıkışı, Osmanlı Devleti'nin çöküş dönemine denk gelmiş ve ayrılıkçı etnik

⁴⁷ Taner Akçam, "Hızla Türkleşiyoruz," içinde *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*, Niyazi Bilgin (Edt) (İstanbul: Bağlam Yayınları, 1997), 146.

⁴⁸ Çetin Yetkin, *Türk Halk Hareketleri ve Devrimleri Tarihi* (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1980), 345.

⁴⁹ Yusuf Akçura, *Türkçülük: Türkçülüğün Tarihi Gelişimi* (İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayınları, 2007), 25.

milliyetçiliğe karşı bir tepki olarak gelişmiştir. Türkçülüğün ideolojik temeli, Türkoloji araştırmaları ve kültürel Türkçülük tarafından oluşturulmuştur.⁵⁰ Özetle; Türkçülük Osmanlı Devleti'nin dağılma döneminde, aydınları tarafından bu çözülme sürecini engellemek adına aranan çarelerden biri olarak ortaya çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu, kuruluşundan yıkılışına kadar İslam dinine bağlı bir devlet olarak kendini tanımlamış ve bu doğrultuda yüzyıllar boyunca Batı ile çatışmıştır. Bu çatışma, Türk toplum ve kurumlarının yapılarını etkilemiş ve Osmanlı Türkleri, kendilerini İslam ile bütünleşmiş olarak görmüşlerdir. İslam kimliği, etnik kimliğiyle kaynaşmış ve zaman içinde bu süreçte etnik kimliğin ağırlığı azalarak bu baskın taraf dini kimliğe geçmiştir. Ancak ulusçuluğun Türk toplumları arasında yavaşça yayılmasıyla birlikte Türkler, ayrı bir ulusal özdeşlik duygusunu yeniden kazanmaya başlamışlardır.

3. Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliği

Türk milliyetçiliği tarih içinde birtakım süreçlerden geçerek evrimleşmiştir. Önce İslam ümmetçiliği sonra Osmanlıcılık ve en son İslamcılık. Bunun yanı sıra, Osmanlı İmparatorluğu'nun kozmopolit yapısına ve etnik grupların uluslaşmasına bir tepki olarak Türk milliyetçiliği doğmuştur. Modern anlamıyla millet kavramının düşünce tarihinde var olması ve bu kavrama paralel olarak ortaya çıkan milliyetçilik, Türkçülük hareketinin evrimiyle birlikte var olmuştur.⁵¹ Milli Mücadele'nin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Dönemi'nden farklı olarak tam anlamıyla bir ulus devlet olmayı hedeflemekteydi. Bundan dolayı, imparatorluk yapısından Cumhuriyet'e dönüşme süreci, Osmanlıcılık, Pan-İslamizm ve Pan-Türkizm gibi çeşitli 'uluslararası kardeşlik' ideallerine son verdi. İmzalanan barış antlaşmalarıyla çizilen bu sınırlar içinde milli bir devlet kurmak ve Misak-ı Milli'de belirlenen sınırların yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin sabit sınırları olmasına karar verildi.⁵²

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren Türklüğü, Türkiye'de yaşayan Müslüman halklarla birlikte, Balkanlar ve Kafkasya'dan göç ederek gelen diğer Türk ve Müslüman topluluklara da paylaşılabılır bir kimlik olarak sunmuştur. Bu eğilimin en belirgin göstergesi, göçmenlik ve vatandaşlık politikalarıdır. Özellikle, 1924 yılındaki mübadelenin etnik veya dil temelinde değil, dini inanç temelinde gerçekleştirilmiş olması oldukça dikkat çekicidir. Bu bağlamda, açıkça Türk ırkından olduklarına dair şüphe bulunmayan, Türkçe konuşan ve ibadetlerini bile Türkçe gerçekleştiren Karaman Türkleri, Hristiyan oldukları gerekçesiyle Yunanistan'a gönderilmiş; bu duruma karşılık Türkçe bilmeyen Müslümanlar ise Yunanistan'dan Türkiye'ye getirilmiştir. Mübadele örneği, Türklüğün tanımlanmasında ve sınırlarının belirlenmesinde İslam dininin, Türk etnisitesinden ve hatta Türkçeden daha belirleyici olduğuna dair

⁵⁰ Akın, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Devri ve Türkçülük Hareketi: 1908-1918*, 21.

⁵¹ Yusuf Sarınoy, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1994), 22.

⁵² Ahmet Yıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene; Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları: 1919-1938* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 101.

bir işaret olarak öne çıkmaktadır. Bu durumu takip eden göç ve vatandaşlık politikaları da benzer bir yönde ilerlemiştir. Herhangi bir etnik kökenden gelen göçmenler (Arnavut, Boşnak, Çerkez, Pomak vb.) ve Türkiye’de yerleşik olanlardan (Arap, Kürt, Laz, Zaza vs), İstanbul Türkçesi konuşmaları ve Türk kültürüne ait bir dille tanımlanmaları yoluyla asimile olmaları beklenmiştir. Ancak, gayrimüslim etnik gruplar (Rum, Ermeni, Yahudi, Süryani vb.) için, ne kadar asimile olurlarsa olsunlar, Türklük kimliğine yönelik kapı kapalı tutulmuş ve onlara azınlık statüsü verilmiştir.⁵³ Bu süreçte Türk milliyetçiliği, ülkenin yeni kimliğini şekillendiren temel unsurlardan biri olmuş olsa da Osmanlı’nın yıkılmasından doğan yeni Türk Devleti ilk yıllarında İslam’ın devlet politikalarındaki ağırlığı ve belirleyici öge olmasından tam anlamıyla sıyrılamamış yada dönemin özgün şartları itibarıyla sıyrılmak istememiştir. Yani yeni Türk Milliyetçiliği Türklüğü Osmanlıdan devraldığı birleştirici öğeler üzerinde inşa etmeyi tercih etmiştir.

Osmanlı’nın son dönemlerinde beliren Türkçülük ideolojisi, Cumhuriyet’in kuruluşundaki Türk milliyetçiliği ve daha sonraki tek parti döneminde yayılan Türkçülük eğilimleri birbirinden bağımsız gerçekleşmemiştir. Bu üç dönemde Türk milliyetçilikleri, farklı şekillerde evrim geçirmiş olup birbirlerini beslemiş ve birbirlerinin devamı niteliğinde olmuştur. İttihat ve Terakki Dönemi’nin Türkçülüğü, Cumhuriyet Dönemi Türk milliyetçiliğinin temelini oluşturmuştur. Ancak Cumhuriyet Dönemi Türk milliyetçiliği, özellikle başlangıç yıllarında, ulus-devletin kurulması ve bağlılığın sağlanması sorumluluğuyla birlikte, etnik köken ve ırk vurgusundan ziyade, toprak ve yurttaşlık temelinde bir milliyetçiliği benimseyerek, politik ve pragmatik bir millet tanımlı yapmıştır. Türk milliyetçiliğinin, yaşadığı dönemlere ve koşullara bağlı olarak evrim geçirdiği ve Cumhuriyet Dönemi’nde yaşanan bazı isyanlar nezdinde etnik temelli bir dönüşüm yaşadığı ifade edilebilir.⁵⁴ Özellikle Cumhuriyet’in erken dönemlerinde ortaya çıkan Şeyh Sait İsyanı, daha sınırlı bir etnik perspektifin gelişmesine neden olmuştur. Bu süreçlerden önce ders kitaplarında Türk, Laz, Kürt, Çerkez, Arnavut vs gibi ifadeler yer alırken, 1925’ten sonra bu durumda radikal bir değişikliğe gidilmiş, bu tür ifadeler artık kitaplardan büyük ölçüde tasfiye edilmiş ve her vatandaşın sadece Türk olarak tanımlanması tercih edilir bir hale getirilmiştir.⁵⁵

1919-1923 Milli Mücadele Dönemi’nde ulusal kimliğin şekillenmesine odaklanılmıştır. Misak-ı Milli sınırları içinde yaşayan tüm Müslüman topluluklar, temel bir unsur olarak kabul edilmiş ve bu süreçte Türk etnisitesi üzerindeki adlandırmalardan kaçınılmıştır. Ayrıca Osmanlı’nın çeşitli kültürleri içinde barındıran yapısı göz önüne alınarak, birleştirici ifadeler kullanılmıştır.

⁵³ Rasim Özgür Dönmez, Pınar Enneli ve Nezahat Altuntaş, *Türkiye’de Kesişen-Çatışan Din-sel ve Etnik Kimlikler* (İstanbul: Say Yayınları, 2010), 91-92.

⁵⁴ Günay Göksu Özdoğan, *Turan’dan Bozkurt’a Tek Parti Döneminde Türkçülük: 1931-1946* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), 49.

⁵⁵ Zafer Toprak, *Darwin’dan Dersim’e Cumhuriyet ve Antropoloji* (İstanbul: Doğan Kitap Yayınları, 2012), 419.

Bu dönemin milli siyaseti, farklı etnik unsurların bir arada yaşayabilme ve kültürel birliğine vurgu yaparak yürütölmeye çalışılmıştır.⁵⁶

Cumhuriyet Dönemi'nin önder ismi Atatürk, millet tanımını 'Zengin bir hatırat mirasına sahip bireylerin ortak arzu ve samimiyetle bir araya gelerek, sahip oldukları mirası birlikte koruma iradesine sahip oldukları topluluğa millet denir.' şeklinde ifade etmiştir. Atatürk'ün millet anlayışı, Osmanlı İmparatorluğu'nda hâkim olan dini temellere dayalı tanımlamadan farklı olarak, tarihsel, ahlaki ve coğrafi paylaşımı birlik ve beraberlik tabanında büyük bir perspektife odaklanmıştır⁵⁷ Bu dönemde, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olanları kapsayan daha geniş bir Türklük tanımı da benimsenmiştir.⁵⁸ Süreç incelenecek olursa, Mustafa Kemal Atatürk'ün Tanzimat'tan itibaren Batılılaşma çabası içerisinde kendi kimliğini unutma tehlikesi ile karşılaşmış bir milletin hafızasını yenilemiş olduğu gözlenir. Mustafa Kemal Atatürk daha başlangıçta Cumhuriyet'in kimliğini Türk milli kültürüne bağlayarak kültür milliyetçiliğini, milli kimlik anlayışının temeli yapmıştır. İlginç bir şekilde bu anlayış Cumhuriyet tarihi boyunca aynı kalmamış ve Ulusal Kimlik oluşumu anayasal milliyetçiliğe ve dolayısıyla vatandaşlık esasına dönüştürölmüştür. Yine de Türkiye'de devlet hiçbir şekilde etnik milliyetçilik yapmadığı gibi cumhuriyet rejimi hiçbir etnik grubu ötekileştirmemiştir. Bütün etnisiteler yaklaşık bin yıllık hemhal olmanın vermiş olduğu neticeyle modern millet anlayışına uygun gelecek şekilde kaynaşmış kaynaştırılması teşvik edilmiş ve eşit görölmüştür.

1920'lerin başında, ulusçuluk kavramı daha sivil bir anlayış içerisindeyken zamanla ilkçi ve aydınlanmacı bir yöne evrilmiştir. Bu değişim, biraz da 1929 yılında ABD'de başlayan Dünya Buhranının etkisiyle kapitalizmin karşılaştığı güçlüklerle ilişkilendirilebilirdi. Çünkü 1929 Dünya Buhranı sonrasında kapitalizm ve demokrasi, Cihan Harbi öncesindeki çekiciliğini yitirmişti. Bu dönemde Batıdaki ölkeler kendi içine kapanmış, belirli siyasi ve sosyal zorluklar ve krizler nedeniyle, bu ölkelerde demokratik kurumlar zayıflamış, otoriter ve totaliter eğiliminin güç kazanmasıyla birlikte ardışık olarak demokratik meclisler kapatılmıştır. Faşizm, Nasyonal Sosyalizm ve Bolşevizm gibi ideolojiler modernitenin hedeflerine ulaşmak için kısa yolları seçerek Aydınlanma Çağı'nı sona erdirdi. Kıta Avrupa'sında Karanlık Çağ başlamıştı. Akademik sahada da etkilerini hissettiren bu durum, Avrupa'da önemli bir alternatif aydınlanma arayışına yol açtı. Genellikle uygarlıkların ortaya çıkış dönemlerine odaklanan araştırmalar, Avrupa'dan Asya'ya doğru bir eğilimi başlatmıştı. Bu dalgalanmalar Türkiye'yi de etkilemiş ve ulus inşası kimliği için sorunun çözümü artık Fransız Devrimi'ne dayanan Avrupa kökenli

⁵⁶ Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, 3. Baskı. (Ankara: Turhan Kitapevi, 1984), 1-15.

⁵⁷ Mustafa Keskin, *Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1999), 7.

⁵⁸ Ahmet Yıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene; Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları: 1919-1938*, 5. Baskı. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 126.

bir aydınlanmada değil, Asya odaklı alternatif bir aydınlanma perspektifinde aranmaya başlanmıştı. Bu kavşak noktası, Cumhuriyet'in ulus inşa sürecinde Fransız Devrimi'nden esinlenen ve 1920'lerin vatandaşlık temelli anayasal düzenini benimseyerek laikliği vurgulayan bir sivil uluslaşma hedefine odaklanan yaklaşımına göre önemli bir dönüşümü simgeliyordu. 1930'lu yıllardan II. Dünya Savaşı'na kadar olan süreç, ilkçi ulusal kimlik arayışlarına tanıklık etmiştir.⁵⁹

1923 yılı sonrası Batı kaynaklı kavramların Türkiye'de daha derinlemesine yerleştiği bir dönem olarak değerlendirilebilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus-devlet formatında tasarlandığı bu dönemde, özellikle bu kavramların başlıca temsilcisi olarak milliyetçilik ön plana çıkmıştır. Bu tarihlerde Batıda henüz net bir tanım ve konsensüs oluşturulamamış olan milliyetçilik kavramının, Türkiye'deki durumu da benzer belirsizliklere sahiptir. Yeni bir ideoloji olarak ortaya çıkan milliyetçilik, Osmanlı'da olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nde de farklı eksenlerde ve düşünce dünyalarında çeşitli tepkilere neden olmuştur. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren, tek bir milliyetçilik anlayışının kabul edilmediği, çeşitli nedenler, gerekçeler ve gelişmelerle birlikte farklı milliyetçilik tiplerinin ortaya çıktığı ifade edilebilir. Bu anlayışlar, bazen resmi devlet milliyetçiliğiyle uyum içinde varlık gösterirken, bazen de aydınlar ve gruplar arasında farklı milliyetçilik anlayışlarına doğru yönelmiştir. Söz konusu anlayışlar, zaman zaman resmi milliyetçilikle uyumlu bir şekilde varlıklarını sürdürmüş, onu beslemiş veya etkilemişken, bazen tam tersi bir şekilde resmi milliyetçilikle çatışmıştır.⁶⁰

Milliyetçilik üzerine yapılan ayrımlar arasında en etkili olanlardan biri, Fransız ve Alman yaklaşımları arasındaki farklılıklardır. Alman milliyetçiliğinin karakteristik özelliği, etnik ve kültürel bir temele dayanırken, Fransız tarzı ise temelde devlet odaklı bir anlayışı benimser. Bu bakış açısına göre, etnik köken ve din gibi faktörler arka planda kalırken, bir millete ait olabilmek için gereken, devletin vatandaşı olmak ve ortak bir kaderi paylaşmaktır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki milliyetçilik anlayışı, benzer niteliklere sahip olmakla birlikte tam bir eşdeğerlik göstermez. Millet ve devlet kavramlarının var oluş sıralamasına göz atıldığında, Fransa'da milliyetçilik ve ulus devlet kavramları aynı dönemde var olmamış ve Almanya'da yaşanan milliyetçilik, ulus devlet olgusundan önce ortaya çıkmamıştır. Türkiye, Almanya'nın aksine devletini arayan bir millettense ziyade, milletini arayan bir devlet olmuştur.⁶¹ Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, yurttaşlık kimliği temelinde bir milliyetçilik anlayışını benimsemiştir. Cumhuriyet'in düşünsel temeli halkçılık ilkesine dayanacak şekilde oluşturulmuştur. Gerçekten de Cumhuriyet'in kuruluşu, ulus devletin temel yapı taşlarından biri haline gelmiştir. Cumhuriyet Dönemi

⁵⁹ Toprak, *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji*, 71-99.

⁶⁰ Murat Kılıç, "Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi," *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16 (2007): 115-116.

⁶¹ Ayşe Kadioğlu, *Milliyetçilik-Liberalizm Ekseninde Vatandaşlık ve Bireysellik* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003), 287.

resmî ideolojisinin perspektifinde, Türkçülük, özellikle eğitim, dil ve edebiyat alanlarında etkili olan ulusalcılığın temelini atmıştır.⁶² Geleneksel toplumlar- da eğitim, sınırlı bir kesime yönelikken, modern dünyada eğitim-öğretim geniş bir kapsam ve gelişme göstermiştir. Hayatın önemli bir kısmı eğitime ayrılmış, okuryazarlık oranları hızla yükselmiş, okul sayıları önemli bir artış göstermiş, eğitim programları ve yöntemleri önemli değişikliklere uğramış, devletin öncelikli görevlerinden biri, ulusal ve genel kültürü ile mesleki eğitimi vatandaşlara kazandırmak olmuştur.

Geleneksel toplumlarda, eğitim sıklıkla kültürel normlara, geleneklere ve dini değerlere dayanır. Bu, genellikle toplumun birlik ve dayanışma duygusunu güçlendirmeyi amaçlar. Modern toplumlardaysa, eğitim genellikle laik bir nitelik taşımış ve kitle iletişim araçlarının, özellikle basın, radyo ve televizyonun gelişimi ve yaygınlaşması, eğitim süreçlerinde kritik bir rol oynamış, bu da geleneksel toplumlardan daha etkili bir eğitim düzenleme imkânı sunmuştur.⁶³ Cumhuriyet'in ilk yıllarında dil, kültür ve eğitim politikaları, Türk milliyetçiliğini güçlendiren unsurlardan biri olmuştur. Latin alfabesine geçiş ve Türkçe'nin resmi dil olarak benimsenmesi, ulusal kimliğin güçlendirilmesine katkı sağlamıştır. Eğitimde Türk kültürüne vurgu yapılması, genç nesillerin Türk milliyetçiliğine daha yakın bir şekilde yetişmesini amaçlıyordu.

Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de Atatürk'ün eğitim anlayışıyla birlikte eğitim alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1922 yılında devam eden savaş koşullarına rağmen Mustafa Kemal, Maarif Kongresi'ni düzenleyerek eğitim konusundaki hayati öneme vurgu yapmıştır. Çünkü Mustafa Kemal'e göre 'Atalar'dan miras kalan geleneksel toplum kültürünü aşarak, laik ve milli bir kültür oluşturmak zorunludur ve kültürün şekillenmesi, insan yetiştirmek gibi eğitim sürecine bağlıdır'. Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte Türkiye'de modern ve laik eğitim anlayışı sağlam bir temel kazanmaya başlamıştır. Atatürk eğitim sürecini sadece okullarda yapılan öğretime bırakmamış, çeşitli kaynaklardan beslenip zenginleştirme amacıyla kültürel içeriği güçlendirme ve eğitim sürecini temelden yenilemeye çabalamıştır. Ayrıca, dilin kültürü taşıma ve eğitim aracı olma işlevini güçlendirmek amacıyla Türkçeleştirme çabalarını başlatmıştır.⁶⁴ Eğitim aracılığıyla sadece bilgi değil, aynı zamanda kültür de aktarılmaktadır. Kültür transferinde, resmi ve yaygın eğitimin kullanımı, toplumun kültürünü eğitim çağındaki nesillere aktarma amacını içerir. Bu aşamada, kültürün muhafaza edilip genç nesillere aktarılmasının yanı sıra, sosyal gelişme sürecinde ortaya çıkan yeni kültürel unsurlar da ulusal kültüre entegre edilmiştir. Milli eğitim, ulusal kültürün ihtiyaçlarına uygun olarak şekillenmeli ve geliştirilmelidir. Türk milli kültürü ile milli eğitim arasında sıkı bir bağ vardır; ikisi birbirinden ayrı düşünülemez. Gökalp'e göre eğitimin hedefi dilde ve düşüncede uyumlu bir birlik oluşturarak milli kültürü

⁶² Yıldırım, *Türkiye'de Milliyetçilik ve Milli Kimlik*, 82.

⁶³ Ünver Günay, *Eğitim Sosyolojisi Dersleri No:28* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1992), 79-80.

⁶⁴ Bozkurt Güvenç, *Türk Kimliği*, 7. Baskı (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003), 38.

toplum katmanlarına aşılacaktır. Milli eğitim politikası bu misyon etrafında şekillenmiştir, çünkü toplumsal yapımız ümmet toplumundan millet toplumu-
muna geçiş zorunluluğunu taşımaktadır. Bu bağlamda, batı ülkeleri, Türkiye örneğinden farklı olarak Reform ve Rönesans hareketleri aracılığıyla milli kimliklerini oluşturarak önemli bir evreyi 300-400 yıl önce başarmışlardır.⁶⁵

Cumhuriyet Dönemi'nde ulus inşa sürecinde, halkın bilinçlendirilmesi ve siyasal-kültürel yeni bir kimlik oluşturma çabalarında, milli tarih ve milli eğitim önemli bir etkene dönüşmüştür. Dil ve tarih konularına büyük önem veren milliyetçi ideoloji, ulusal bir toplumun oluşturulması ve milli kimliğin kurgulanması amacıyla çeşitli kurumlar ve kuramlar aracılığıyla halka millet olma bilincini aşılama-ya çalışmıştır. Bu bağlamda, 1930 yılında kurulan Türk Tarihi Tetkik Encümeni ve 1931 yılında kurulan Türk Dil Tetkik Cemiyeti gibi kurumlar, dönemin pragmatik ihtiyaçlarını karşılamak adına önemli rol oynamışlardır. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları, yeni ulusal bir gelecek vizyonu için anlamlı bir tarih ve yeni bir geçmişin oluşturulması gerekliliğini benimsemişlerdir. Dönemin ulus anlayışının fikri temellerinde etkili olan düşünürler arasında isimleri en çok geçen Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'dır. Ancak, bu düşünürlerin ulus anlayışına etkileri farklı zeminlere dayanmaktadır. Özellikle onların din algıları arasında önemli farklılıklar göze çarpmaktadır. 1913 yılında Gökalp, hedeflerini İslamlaşma ve Türkleşme olarak açıklarken, Akçura 1904 yılında kaleme aldığı 'Üç Tarzı Siyaset' adlı eserinde Türk milleti ve İslam ümmeti kavramlarından hangisine öncelik verilmesi gerektiği konusunda bir tartışma başlatarak, çağdaş dönemde modern bir milliyetçilik anlayışı ve pratiğinin zorunlu olduğunu dile getirmiştir. Gökalp ise, Akçura'nın ortaya koyduğu iki siyaseti, Türkleşmek ve İslamlaşmayı birbirinden ayrı tutmamaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ziya Gökalp etrafında şekillenen 'milletin oluşabilmesi için sadece din yeterli değildir ancak din birliği olmadan millet olabilmek olası değildir' anlayışıyla, dine, tarihe ve geleneksel topluma dayanan milliyetçiliğin, özellikle 1924'ten sonra akılcı, materyalist ve son derece laik bir milliyetçilik anlayışına evrildiği gözlemlenmektedir. 1930 sonrasında ise devlet kontrolünde neredeyse tamamen hâkim olan resmi seküler milliyetçilik anlayışının olduğu söylenebilir.⁶⁶

Türkiye'de milliyetçilik, çeşitli somut sonuçlar ortaya koymuştur. Milliyetçiliğin Türkiye'deki etkilerine örnek olarak, ulusal bir dayanışma hissi yaratma, ülkenin kültürel gelişimine katkıda bulunma ve millete milli gurur duygusunu aşılama-ya çalışma gibi etkiler gösterilebilir. Nitekim Atatürk kimliği, sosyo-kültürel, psikolojik ve tarihi bir zemine oturarak temellendirmiştir. Bu temel zemin üzerinde duygusal bir bağ ve birliktelik oluşturmaya gayret etmiştir. Bu birliktelikle toplumda öncelikle 'millet bilincini' oluşturmaya daha sonra ilelebet muhafaza edilmesi gereken 'milli kimliği' tesis etmeye çalışmıştır. Mustafa Kemal Atatürk her şeyden önce bir idealistti. Topluma uygun bir

⁶⁵ Orhan Türkoğlu, "Milli Eğitim Sisteminde Kimlik Arayışı," *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 97 (1995): 15.

⁶⁶ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi* (İstanbul: Timaş Yay., 2010), 137.

kimlik ve millet tanımı yerine millet tanımına uygun bir toplum inşa etmeye çalışmıştır. Bu yüzden bu bilinci oluşturmaya çalışırken Türk halkını oluşturan bireylerin farklılıklarını değil benzerliklerini esas alan bir algılama biçimi geliştirmeyi öne çıkarmıştır.

Bu sebepten Türkiye'deki milliyetçilik anlayışı, Cumhuriyet sonrasında bölgeciliğin yerine geçerek Türk milletini ortak amaçlar etrafında birleştirmeyi başarmış, bunun yanı sıra Osmanlılık ve pan-İslamcılık gibi işlerliğini yitiren ideolojilerin yerini alarak ve hatta onları bir ölçüde kapsamına alarak milli dayanışma duygusu oluşturabilmiştir. Ulus inşasıyla ilgili olarak hızlı bir değişimin yaşandığı bu dönemde, münferit olaylar ve tartışmalar dışında sınıfsal veya ideolojik bir çatışmaya mahal vermeden reformlar, yenilikler ve devrimler gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.⁶⁷ Sonuç olarak, Atatürk; Gökaltın ortaya koyduğu millet, kültür ve medeniyet öğelerini bir araya getirerek, Türk varlığını güçlendirmiş ve bu varlığın sürdürülme sorumluluğunu Cumhuriyet'e ve gelecek nesillere devretmiştir. Bu çerçevede, Türk Devleti'nin temelini kültür oluşturacak; ancak bu kültür, Arap Dili'ne dayalı İslam Kültürü değil, genç Türk Devleti'nin inşa edeceği laik, ulusal ve çağdaş Türk Kültürü olacaktır.⁶⁸

Bu dönemdeki milliyetçilik anlayışının temel özelliği, milliyetçilerin bir millet oluşturma amacını benimsemeleridir. Tanzimat'ın başlangıcıyla başlayan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla devam eden Türk modernleşmesi, milliyetçiliği sadece bir kaynak olmanın ötesinde, özellikle cumhuriyet sonrasında etkilenen bir süreç olarak değerlendirmemize olanak tanır. Osmanlı Modernleşmesi Dönemi, Batılı modern ideoloji ve düşünceleri Osmanlı'ya getirmiştir. Bu ideolojiler arasında yer alan milliyetçilik, batılılaşma hareketleriyle birlikte imparatorluğa entegre olmuştur. Cumhuriyetin ilanı sonrasında, değişen koşulların etkisiyle farklı bir modernleşme anlayışı benimsenmiş; bu süreçte milliyetçilik, projeye destek sağlayan bir rol üstlenmiştir.⁶⁹ Mustafa Kemal bu konudaki düşüncesini ise şu şekilde dile getiriyor; 'Milli düşüncelerini uygulamak konusunda büyük bir gecikme ve ihmalcilik içinde bulunmuş bir milletiz. Özellikle kendi milletimiz, milli kimliğini yok saymanın ağır bedelini ödemiştir. Gördük ki, hatamız kendimizi unutmakta yatıyormuş.'⁷⁰

Milli Mücadele Dönemi'nin bitmesiyle ortaya çıkan yeni devlet, ulus-devlet formunu benimseyerek bir Cumhuriyet haline gelmiştir. Osmanlı siyasal yapısı terkedilerek oluşturulan Türkiye Cumhuriyeti'nde laik bir yapı benimsenerek Cumhuriyet öncesi oluşturulan dini kimlikli toplumun artık modern milli kimlikli oluşturulması dikkat çekmekle birlikte ülkedeki bütün etnisite-

⁶⁷ Karpaz, *Türk Demokrasi Tarihi*, 332.

⁶⁸ Özer Ozankaya, *Atatürk ve Laiklik* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1981), 221.

⁶⁹ Alper Kaliber, "Türk Modernleşmesini Sorunsallaştıran Üç Ana Paradigma Üzerine," içinde *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*, C. 3, Tanıl Bora ve Murat Gültekinil (Der) (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 107.

⁷⁰ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti, Milli Mücadele Tarihi*, C. 5 (Ankara: Goloğlu Yayınları, 1971), 177.

ler aynı inanç mensubiyeti ile bir millet çatısı altına alınmıştır. Lozan anlaşmasında azınlıkların tanımının sadece gayrimüslimler olarak işaret edilmesi bu bağlamda dikkat çekicidir. Yine de devlet tarafından belirlenen resmi milliyetçilik anlayışı ile entelektüel milliyetçilik anlayışları arasında çeşitli farklılıklar ortaya çıkmıştır. Resmi milliyetçilik ideolojisi laiklik baz alındığı için dini unsurları çıkartarak, siyasal-hukuki açıdan tanımlama yapmaya çalışırken, entelektüeller arasında farklı talepler bulunmaktadır. Bu entelektüeller, siyasal merkezin politik söylemine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşırken, bu süreçte çeşitli milliyetçilik ideolojilerinin Cumhuriyet Dönemi'ndeki ilk öncülerini oluşturmuşlardır. Soğuk Savaş ve Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası oluşan yeni dünya düzeni ve Türk kökenli devletlerin bağımsızlığını alması ise Türklük ve Türk milliyetçiliği ile ilgili yeni bir sürecin oluşmasını da başlatmıştır ama kuşkusuz bu değişim ve etkileri başka bir akademik çalışmanın konusu olmaya adaydır ve bu noktada konu ile ilgili bilgi verilmesi uygun görülmemiştir.

Sonuç

Ulus ve milliyetçilik, modern devletlerin oluşumu ve toplumsal kimlik oluşturulmasının temel kavramlarıdır. Bu kavramlar, tarih boyunca evrim geçirmiş ve günümüzde ulus devletlerin temelini oluşturan önemli unsurlar haline gelmiştir. Ulus terimi farklı kültürlerde farklı anlamlar kazanmıştır. Antik Roma'da ulus terimi, belirli bir topluluğu ifade ederken, Orta Çağ'da daha çok feodal ilişkilere atıfta bulunuyordu. Ancak, modern anlamda ulus terimi genellikle bir devletin vatandaşlarını ifade eder. Milliyetçilik, hem makro düzeyde toplumsal bir ideoloji hem de mikro düzeyde bireysel bir kimlik oluşturma sürecidir. Toplumsal düzeyde milliyetçilik, devletin politikasını ve toplumun genelini etkileyen bir güçtür. Bireysel düzeyde ise milliyetçilik, bireylerin kendilerini belirli bir ulusa ait hissetmelerini ve bu kimlikle özdeşleşmelerini içerir. Ulus ve milliyetçilik kavramları, modern dünyada devlet yapılarının ve toplumsal kimliklerin temelini oluşturan önemli unsurlardır. Bu kavramlar, tarih boyunca evrim geçirmiş ve farklı kültürlerde farklı anlamlar kazanmış olsalar da günümüzde ulus devletlerin oluşumunda ve bireylerin toplumsal kimliklerini belirlemede etkili bir role sahiptirler.

Türk milli kimliği, köklü bir tarihi geçmişin ve modern dönemdeki çeşitli etkileşimlerin bir ürünüdür. Türk halkının kimlik oluşturma süreci, tarihsel dönemlerdeki göçler, devletlerin yükselişi ve düşüşleri, kültür alışverişleri ve modernleşme hareketleri ile şekillenmiştir. Türk milleti, tarih boyunca Türkistan bölgesinin geniş coğrafyalarında göçebe kültürlerin ve imparatorlukların içinde varlık göstermiştir. Göktürkler, Uygurlar, Selçuklular ve Osmanlılar gibi büyük Türk devletleri hem kendi kültürlerini hem de hüküm sürdükleri bölgelerin kültürlerini etkilemişlerdir. Bu dönemlerde ortaya çıkan ortak dil, gelenekler ve değerler, Türk milletinin tarihî bir birlikteliğini oluşturmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüyle birlikte Türk milleti, Milli Mücadele ile bağımsızlık savaşı vermiştir. Mustafa Kemal Atatürk liderliğindeki bu mücadele, Türk milletinin bir araya gelmesini sağlayarak ortak bir ulusal kimlik

oluşturmuştur. Bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması, Türk milletinin modern bir devlet içinde bir araya gelerek ortak bir kimlik oluşturmaya olanak tanımıştır. Türkçülük, Türk milletinin birliğini ve kültürel kimliğini vurgulayan bir ideoloji ve harekettir. Bu kavram, Türklerin tarih boyunca sahip olduğu kültürel değerleri koruma ve yayma amacını taşır. Türkçülük, dil, tarih, coğrafya ve kültür birliği temelinde şekillenmiş bir kimlik ifadesidir. Türkçülük, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, özellikle 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, imparatorluğun çeşitli etnik gruplardan oluşan yapısının zayıflığı ve ulusal kimlik arayışları, Türkçülük düşüncesinin filizlenmesine katkıda bulunmuştur. Türkçülüğün kökenlerinden biri, 20. yüzyılın başlarında Yusuf Akçura tarafından ortaya konulan 'Türkçülük' akımıdır. Akçura, Türk milletinin birliğini vurgulayarak, dilin ve kültürün önemine vurgu yapmış ve bu unsurların birleştirici güç olduğunu savunmuştur. Türkçülük ideolojisi, temelde dil, tarih ve kültür birliği üzerine inşa edilmiştir. Türkçülük savunucuları, Türk milletinin ortak dilinin Türkçe olduğunu ve bu dilin korunması gerektiğini belirtirler. Aynı zamanda, tarih boyunca Türk milletinin oluşturduğu medeniyetin ve kültürün önemine vurgu yaparak, bu değerlerin gelecek nesillere aktarılması gerektiğini savunurlar. Türkçülük, genellikle milliyetçilikle ilişkilendirilir. Türk milliyetçiliği, Türk milletinin birliğini ve egemenliğini savunur.

Türkçülük hareketi, zaman içinde çeşitli eleştirilere ve tartışmalara maruz kalmıştır. Bu eleştiriler arasında, Türkçülük ideolojisinin aşırı milliyetçilik ve diğer etnik gruplara karşı önyargılı olma eğilimi bulunmaktadır. Ancak, Türkçülük savunucuları, bu eleştirilere karşı Türk milletinin birliğini koruma ve kültürel değerleri yaşatma amacını savunarak yanıt verirler. Türkçülük, Türk milletinin kültürel kimliğini koruma ve yaşatma amacı güden bir ideoloji olarak öne çıkar. Türkiye'nin tarih sahnesine çıkışıyla birlikte, ulusal kimlik ve milli kimlik inşası, modernleşme hareketlerinin etkisiyle önemli bir evrim geçirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve ardından gelen Milli Mücadele Dönemi, Türk ulusal kimliğinin temellerini atma sürecini başlatmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğindeki Milli Mücadele, Türk ulusal kimliğinin şekillenmesinde kritik bir rol oynamıştır. Bu dönemde, halkın ortak bir amaç etrafında birleşmesi ve ulusal bir bilincin oluşturulması ön plandaydı. Bu süreçte, Türk milletinin ortak tarih, dil ve vatan sevgisi gibi unsurlar etrafında birleştirilerek ulusal kimlik inşa edilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, Türkiye'nin modernleşme hareketleri, ulusal kimliğin daha da güçlenmesine yol açmıştır. Atatürk'ün önderliğindeki reformlarla birlikte, Türkiye'de büyük bir dönüşüm yaşanmıştır. Osmanlı'dan kalma geleneksel unsurların terk edilmesi ve ulusal bir kimlik oluşturulması hedeflenmiştir. Cumhuriyet Dönemi'ndeki dil devrimi, Türk ulusal kimliğinin güçlenmesinde önemli bir adım olmuştur. Osmanlıcadan Türkçeye geçiş, halkın daha etkin bir şekilde eğitilmesini ve ortak bir dilin benimsenmesini sağlamıştır; bu da Milli bir kültür oluşturulmasına önemli katkılarda bulunmuştur.

Cumhuriyet Dönemi'ndeki laiklik politikaları, Türk ulusal kimliğinin oluş-

turulmasında etkili olmuştur. Dinin devlet işlerinden ayrılması, bireylerin inançları konusunda serbest bırakılması, Türkiye'nin daha seküler bir toplum haline gelmesine ve ulusal kimliğin dini unsurlardan ayrılmasına katkı sağlamıştır. Türk ulusal kimliği ve Cumhuriyet Dönemi'ndeki milli kimlik inşası, zorlu bir süreç içerisinde şekillendi. Milli Mücadele ile başlayan bu süreç, Cumhuriyet'in ilanı ve ardından gelen reformlarla daha da güçlenmiştir. Dil devrimi, laiklik politikaları ve modernleşme çabaları ile Türk milletini ortak bir kimlik etrafında birleştirmeye yönelik önemli adımlar atılmıştır. Türkiye'nin bugünkü ulusal kimliği, bu tarihî sürecin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk milli kimliği, tarihî bir geçmişin ve modern dönemdeki çeşitli etkileşimlerin ürünü olarak zengin bir kimlik yelpazesine sahiptir. Göçebe kültürlerden geleneksel devletlere, Milli Mücadeleden modernleşme çabalarına kadar bir dizi faktör, Türk milletini oluşturan temel unsurları şekillendirmiştir. Türk milli kimliği, tarih boyunca ortaya çıkan çeşitli dinamiklerle birlikte çeşitlilik ve zenginlik kazanmış, bu da Türkiye'nin bugünkü kültürel desenlerini oluşturmıştır.

Türk milletinin köklü tarihe, zengin kültüre ve derin bir milli kimliğe sahip olması, bu kimliğin gelecek nesillere aktarılması ve devamını sağlamak açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda;

- Türk tarihine ve kültürüne vurgu yapan eğitim programları güçlendirilerek genç nesillerin milli tarih bilincini geliştirecek etkili öğretim materyalleri kullanılmalı,
- Türk dilinin doğru kullanımı teşvik edilmeli ve dilin zenginliği korunarak dil politikaları etkin bir şekilde uygulanmalı,
- Geleneksel el sanatları, müzik, folklor gibi kültürel miras korunarak yaşatılmalı, kültürel etkinlikler düzenlenmeli ve halkın bu etkinliklere katılımı teşvik edilmeli,
- Sosyal medya etkin bir şekilde kullanılarak milli kimlik değerleri paylaşılmalı ve toplum dijital ortamda etkileşimde bulunarak birbirine daha fazla yaklaşması sağlanmalı,
- Milli günler, festivaller ve tarihî etkinlikler düzenlenerek müzeler ve anıtlar aracılığıyla geçmişin anlaşılmasına yönelik etkinlikler teşvik edilmeli,
- Üniversitelerin Türk tarihine, kültürüne ve diline yönelik araştırmalarına destek verilmeli ve akademik kurumların milli kimlikle ilgili önemli çalışmalara öncülük etmesi sağlanmalı,
- Türkiye'nin kültürel zenginlikleri yurt içinde ve yurt dışında tanıtılarak kültür elçileri ve diplomatik kanallar aracılığıyla Türk milli kimliği global ölçekte anlatılmalı,
- Farklı etnik grupların kültürlerinin birleşimi ve çeşitliliği zenginlik olarak değerlendirilmeli ve tüm vatandaşların eşit haklara sahip olduğu vurgusuyla toplumsal birlik güçlendirilmeli, Türk kimliğinin etniste üstü kapsayıcı üst kimlik olduğu her platformda vurgulanmalı,

- Türk toplumları arasında birlik ve dayanışmanın güçlendirilmesi amaçlanarak ortak değerlere sahip bir toplum oluşturmak için toplumsal ilişkiler desteklenmelidir.

Bu faktörlerin dikkate alınması, Türk milli kimliğinin sürdürülmesi ve güçlendirilmesi için kritik öneme sahiptir. Bu çerçevede, eğitimden iletişime, kültürel mirasın korunmasından sosyal medya kullanımına kadar geniş bir perspektif içinde çeşitli alanlarda çalışmaların yapılması gerekmektedir. Türk milli kimliği, bu çabaların birleşimiyle daha da güçlenecek ve gelecek nesillere aktarılabilir.

Kaynakça

- Akçam, Taner. “Hızla Türkleşiyoruz.” içinde *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*. N. Bilgin (Edt), İstanbul: Bağlam Yayınları, 143-160. 1997.
- Akçura, Yusuf. *Türkçülük: Türkçülüğün Tarihi Gelişimi*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları, 2007.
- Akın, Rıdvan. *Osmanlı İmparatorluğu’nun Dağılma Devri ve Türkçülük Hareketi: 1908-1918*. İstanbul: Der Yayınları, 2002.
- Atasoy, Fahri. *Küreselleşme ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2005.
- Aydın, Suavi. *Kimlik Sorunu, Ulusallık ve Türk Kimliği*. Ankara: Öteki Yayınları, 1998.
- Berkes, Niyazi. *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2002.
- Berkes, Niyazi. *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*. 3.Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2007.
- Bora, Tanıl. “Sunuş.” içinde *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*. C: 4, Bora, T. & Gültekinil, M. (der). İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Dönmez, Rasim Özgür, Pinar Enneli, ve Nezahat Altuntaş. *Türkiye’de Kesişen-Çatışan Dinsel ve Etnik Kimlikler*. İstanbul: Say Yayınları, 2010.
- Erdoğan, Mustafa. “Milliyetçilik İdeolojisine Dair.” *Liberal Düşünce Dergisi* 4, no. 15 (1999): 89-98.
- Erözden, Ozan. *Ulus-Devlet*. Ankara: Dost Kitabevi, 1997.
- Eryılmaz, Bilal. “Osmanlı Devleti’nde Farklılıklara ve Hoşgörüyü Kavramsal Bir Yaklaşım.” *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, 236-241. Ankara: Yeni Türkiye, 1999.
- Gellner, Ernest. *Nations and Nationalism*. London: Blackwell Publishers, 1993.
- Goloğlu, Mahmut. *Türkiye Cumhuriyeti, Millî Mücadele Tarihi*. C.5, Ankara: Goloğlu Yayınları, 1971.
- Göçek, Fatma Müge. “Türkiye’de Çoğunluk, Azınlık ve Kimlik Anlayışı”. içinde *Türkiye’de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları*. Kaya, A. ve T. Tarhanlı (Der), İstanbul: Tesev Yayınları, 2005.
- Guibernau, Montserrat. *Milliyetçilikler: 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler*. Çev. Neşe Nur Domanic. İstanbul: Sarmal Yayınları, 1997.
- Günay, Ünver. *Eğitim Sosyolojisi Dersleri No:28*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1992.
- Güvenç, Bozkurt. *Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları*. İstanbul: Remzi Yayınları, 1995.
- Güvenç, Bozkurt. *Türk Kimliği*. 7. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003.
- Hobsbawm, Eric J. *Milletler ve Milliyetçilik*. Çev. Osman Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010.
- İnalcık, Halil. *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*. Ankara: TTK Yayınları, 1995.
- Jaffrelot, Christophe. “Bir Milliyetçilik Kuramı İçin.” içinde *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek*, A. Dieckhoff ve C. Jaffrelot (Edt). İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.
- Kadıoğlu, Ayşe. *Milliyetçilik-Liberalizm Ekseninde Vatandaşlık ve Bireysellik*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

- Kaliber, Alper. "Türk Modernleşmesini Sorunsallaştıran Üç Ana Paradigma Üzerine." içinde *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*, C. 3, T. Bora ve M. Gültekinil (Edt). İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Karakas, Mehmet. *Türk Ulusçuluğunun İnşası*. Ankara: Elips Kitap Yayınları, 2007.
- Karatay, Osman. *Türklerin Kökeni*. Ankara: Kripto Yayınları, 2016.
- Karpat, Kemal H. *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Kerestecioğlu, İnci Özkan. "Milliyetçilik: Uyuyan Güzeli Uyandıran Prens'ten Frankeştayn'ın Canavarına." içinde *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, H. B. Örs. (Edt). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.
- Keskin, Mustafa. *Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1999.
- Kezer, Aydın. "Türk Kimliği Üzerine Düşünceler." *Türk Yurdu* 13, no. 66 (1983).
- Kılıç, Murat. "Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi." *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16 (2007): 113-140.
- Klyashtorny, Sergey Grigoryevich ve T. İkramoviç Sultanov. *Kazakistan: Türkün Üç Bin Yılı*. Çev. D. A. Batur. 2. Baskı. İstanbul: Selenge Yayınları, 2004.
- Kocatürk, Utkan. *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*. 3. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 1984.
- Lewis, Bernard. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Çev. Metin Kırıatlı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984.
- Mardin, Şerif. *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri: 1908*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Ozankaya, Özer. *Atatürk ve Laiklik*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1981.
- Özdoğan, Günay Göksu. "Türk Ulusçuluğu ve Türki Cumhuriyetler: Kuramsal ve Tarihsel Bir Yaklaşım." *Toplum ve Bilim* 62 (1993): 57-77.
- Özdoğan, Günay Göksu. *Turan'dan Bozkurt'a Tek Parti Döneminde Türkçülük: 1931-1946*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Özkırımlı, Umut. *Milliyetçilik Kuramları*. İstanbul: Sarmal Yayınları, 1999.
- Sami, Şemseddin. *Kamus-i Türki*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2004.
- Santamaria, Yves. "Ulus-Devlet: Bir Modelin Tarihi." içinde *Uluslar ve Milliyetçilik*, Jean Leca (Edt). İstanbul: Metis Yayınları, 1998.
- Sarıay, Yusuf. *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1994.
- Schnapper, Dominique. *Yurttaşlar Cemaati: Modern Ulus Fikrine Dair*. İstanbul: Kesit Yayınları, 1995.
- Smith, Anthony D. *Milli Kimlik*. Çev. B. S. Şener. 1. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- Smith, Anthony D. *Milli Kimlik*. Çev. B. S. Şener. 5. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Şen, Y. Furkan. *Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus-Devlet*. Ankara: Yargı Yayınları, 2004.

- Tok, Nafiz. *Kültür, Kimlik ve Siyaset: Kültüre İlişkin Meseleler İçin Kimlik Temelli Bir Yaklaşım*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2003.
- Toprak, Zafer. *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji*. İstanbul: Doğan Kitap Yayınları, 2012.
- Tosun, Gülgün Erdoğan. *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.
- Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler, 1876-1938. C. 1*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002.
- Türkdoğan, Orhan. "Milli Eğitim Sisteminde Kimlik Arayışı." *Türk Dünyası Tarih Dergisi* 97 (1995).
- Türkmen, İsmet. "İlkeler." içinde *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, E. Semih Yalçın (Der). Ankara: Berikan Yayınevi, 2010.
- Vatandaş, Celalettin. *Ulusal Kimlik Türk Ulusçuluğunun Doğuşu*. İstanbul: Açılım Kitap, 2004.
- Yazıcı, Nevin. *Osmanlılık Fikri ve Genç Osmanlılar Cemiyeti*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Yetkin, Çetin. *Türk Halk Hareketleri ve Devrimleri Tarihi*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1980.
- Yıldırım, Emre. "Türkiye'de Milliyetçilik ve Milli Kimlik: Türkçülüğün Keşfi ve Ulus-Devletleşme Sürecinde Türk Milli Kimliği." *The Journal of Academic Social Science Studies* 28, no. 1 (2014): 73-95.
- Yıldız, Ahmet. *Ne Mutlu Türküm Diyebilene; Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları: 1919-1938*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Yıldız, Ahmet. *Ne Mutlu Türküm Diyebilene; Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları: 1919-1938. 5. Baskı*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

Extended Abstract

Turkish National Identity and the Construction of National Identity During the Republic Era

This study examines in depth the historical roots and formation processes of the concepts of Turkish identity and nation. The effects of the concept of nationalism on social and political life during the transition from the Ottoman Empire to the Republic of Turkey and the process of identity construction in the first years of the Republican Era are discussed. It aims to analyze in detail the formation process of the Turkish national identity, its ideological foundations, education policies and its relationship with social transformation.

The concept of identity has been an important subject of search and research for centuries as a result of people's need to define and express themselves. People have constantly sought identity to determine the meaning of their existence, their origins and their social position. This search has, over time, created the need to feel like oneself belongs somewhere, and the concept of nation has emerged as a reflection of this necessity. The Turkism movement is an ideology whose foundations were laid in the last periods of the Ottoman Empire. During this period, the multinational structure of the Ottoman Empire included ethnic and religious differences. Starting with the Tanzimat Period, the idea of Ottomanism was brought to the fore, but this idea could not provide a solution to the independence demands of the ethnic groups within the empire. The defeats suffered by the Ottoman Empire in the Balkan Wars revealed the weakness of the structure of the empire, which included ethnic and religious differences. In this process, the inadequacy of Ottomanism and Islamism policies caused the thought of Turkism to flourish. During the War of Independence, the collapse of the Ottoman Empire accelerated and the foundations of a new nation-state began to be laid in Anatolia. Therefore, The War of Independence led by Mustafa Kemal Atatürk played a critical role in shaping the Turkish national identity. During this period, the unity of the people around a common goal and the creation of a national consciousness were prioritized. Thus, Turkism was accepted as one of the ideological foundations of the War of Independence and was a factor that motivated the people during the war of independence.

With the establishment of the Republic of Turkey, the process of building national identity accelerated. The reforms carried out under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk enabled the restructuring of Turkey as a modern nation-state. In this process, language and education reforms, the principle of secularism and Westernization movements played an important role in creating the national identity. Organizations such as the Turkish Language Association and the Turkish Historical Society were established to delve into the roots of the national identity and strengthen this identity by researching Turkish culture and history. Modernization movements, language and education reforms, secularism policies and social transformation efforts played an

important role in shaping the Turkish national identity. This process formed the foundations of Turkey's current social structure and national identity and shed light on future social and political developments.

In the conclusion, the study proposes a number of strategic approaches to preserve the Turkish national identity and transmit it to future generations. These approaches offer a wide perspective, from educational programs to the preservation of cultural heritage, from social media use to academic research. The importance of social unity and solidarity is emphasized, emphasizing the steps to be taken for the strengthening and continuity of the Turkish national identity. Educational programs have a great role in carrying the Turkish national identity into the future. Educational programs that emphasize Turkish history and culture should be supported with effective teaching materials that will develop the national history awareness of young generations. In this context, innovative and interactive approaches should be adopted in areas such as history lessons, cultural events and language education. Transferring historical events, important figures and cultural values to students will help them build their national identity on a more solid basis.

Correct use of the Turkish language should be encouraged and the richness of the language should be preserved. Language is one of the most important elements of national identity, and effective implementation of language policies is vital for maintaining national identity. The correct use of the Turkish language should be encouraged and language policies should be implemented effectively by preserving the richness of the language. Correct language usage should be encouraged in daily life and education, and the correct usage of Turkish should be highlighted, especially in the media and publishing sectors. In addition, works that reflect the richness of the language should be encouraged and these works should be delivered to large audiences. Cultural heritage such as traditional handicrafts, music and folklore are important components of Turkish national identity. Preserving and keeping this heritage alive will be possible by organizing cultural events and encouraging the public to participate in these events. Cultural events should be organized at both local and national levels, and through these events, the public should be made a part of the cultural heritage. In addition, events aimed at understanding the past should be organized through museums and monuments, and the role of these institutions in creating social awareness should be strengthened. Social media can be used as an effective tool to share national identity values and to bring society closer together by interacting in the digital environment. Sharing content that reflects national identity values on social media platforms can increase the interest of young generations in these values. Additionally, communication and solidarity can be achieved between different segments of society through social media campaigns. National days, festivals and historical events provide important opportunities to strengthen national identity. These events allow the community to come together and commemorate the past. Ceremonies, festivals and commemora-

tion events held on national days reinforce national consciousness and sense of belonging. Through these activities, the public rediscovers national identity values and internalizes these values. Supporting universities' research on Turkish history, culture and language also strengthens national identity at the academic level. Academic institutions' pioneering of important studies on national identity increases the knowledge in this field and ensures its transfer to future generations. Awareness of national identity can be increased in the academic world through research projects, symposiums and conferences. Turkey's cultural riches should be promoted at home and abroad and Turkish national identity should be explained on a global scale. Turkey's cultural heritage can be shared with the world through cultural ambassadors and diplomatic channels. These promotional activities strengthen Turkey's image in the international arena and reinforce the place of Turkish culture among universal values. The combination and diversity of cultures of different ethnic groups should be considered as the richness of the Turkish national identity. Social unity should be strengthened by emphasizing that all citizens have equal rights. This approach increases social harmony and solidarity. To create a society with common values, social relations should be supported and interaction between different cultures should be encouraged.

As a result, strengthening educational programs in order to preserve the Turkish national identity and transfer it to future generations, effective implementation of language policies, protection and preservation of cultural heritage, use of social media for national identity values, organization of national days and festivals, support for academic research, promotion of cultural riches on a global scale and strengthening social unity is considered critical. These strategic approaches will ensure the continuation of the historical and cultural heritage of the Turkish nation, while strengthening the unity and solidarity of society around common values. The Turkish national identity will be further strengthened by the combination of these multifaceted and comprehensive efforts and will continue to exist strongly both nationally and internationally.

